

BİR BEKTAŞI ŞAİR RÂŞİD HAKKINDA BAZI TESPİTLER VE DİVÂNÇESİ*

SOME ASSESSMENTS ABOUT A BEKTASHI POET RASHID AND HIS DIWANCHA

Adnan OKTAY**

Öz

Bektaşî şairlerden biri olan Râşid Alî Efendi ile ilgili ilk bilgiyi *Osmanlı Müellifleri* vermektedir. Daha sonra farklı kaynaklarda Râşid'e yer verildiği görülmüştür. Şair, "Râşid ve Kemter" mahlaslarıyla şiirler yazmıştır. Birden çok mahlas kullanması ve bu mahlasların başka şairler tarafından da kullanılmış olması, şairin hayatı ve edebî kişiliği ile ilgili bilgi karışıklığına sebep olmuştur.

Râşid'in tespit edilen tek eseri *Dîvânçe*'sidir. Râşid *Dîvânçe*'sinin oldukça hacimli bir dîvân olduğu iddia edilmiştir. Ancak iddia edilen bu *Dîvânçe*'ye bu çalışma yapılırken maalesef ulaşılammıştır. Eldeki tek Râşid *Dîvânçe* nüshasında on altı gazel, yedi nefes, iki muhammes ve iki müseddes yer almaktadır. Bu hâliyle eser, küçük bir dîvânçe niteliğindedir.

Şiirlerinden Râşid'in Hz. Muhammed ve Hz. Ali'ye âşık biri olduğu anlaşılmaktadır. Şairin bunun yanında Ehl-i Beyt'e ve özellikle de Hz. Hüseyin'e şairin özel bir sevgisi vardır. Ayrıca Râşid'de bir taraftan başta Bektaşilik olmak üzere Caferilik, Haydarilik ve Hurûfliğin izlerine rastlamak mümkündür.

Bu çalışmada Râşid Alî Efendi'nin hayatı, edebî kişiliği, *Dîvânçe*'sinin tenkitli metni ve eserin edebî açıdan incelenmesi amaçlanmıştır. Bunun için yazma eser kütüphane katalogları taranmış, eserin tek el yazma nüshasının olduğu tespit edilmiştir. Karşılaştırma, analiz, örnekleme ve açıklama yöntemleriyle nüshada yer alan manzum metinler incelenerek Râşid'in hayatı, eserleri, edebî kişiliği ve düşünceleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hz. Muhammed, Hz. Ali, Bektaşilik, Râşid Alî Efendi, Kemter, dîvân, edebiyat.

Abstract

Rashid Ali Efendi, a Bektashi poet, was first mentioned by the Ottoman Authors (Osmanlı Müellifleri). He wrote his poems under the pseudonyms of Rashid and Kemter which were also adopted by other poets in their poems. Using multiple pseudonyms and the adaptations of these names by other poets led to the confusion in Rashid's life and his literary personality.

The only identified work of Rashid is Diwan which is claimed to be a voluminous one. Unfortunately, it could not be accessed in this study. The available copy of Rashid's Diwan includes sixteen ghazals, seven nafases (Bektashi poem), two muxammases, and two musaddases. This work can be considered as a small diwan (diwancha) with this nature.

It is understood from Rashid's poems, he was a poet in love with Prophet Hazrat Muhammad and Hazrat Ali. Besides, he was a poet having a special love to Hazrat Hussain and Ahl al-Bayt. It is also possible to find the traces of the Jafferism, Haydarism, Bektashism and Hurufism in Rashid's works.

* Makalenin Geliş Tarihi: 02.08.2017, Kabul Tarihi: 10.11.2017.

** Yrd. Doç. Dr. Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı. adnanoktay3@hotmail.com. ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-4196-3842>

This study aims to understand the detection of Rashid Ali Efendi's Diwan as a text and its investigation from a literary perspective. For these purposes, the catalog of manuscript libraries were searched and the copy of manuscript (Rashid's Diwan) was obtained. The poems in that copy and the poems are claimed to be belonging to Rashid's poetry in the other special works were examined with the method of comparison, analysis, sampling and explanation.

Keywords: Hz. Muhammad, Hz. Ali, Bektashism, Rashid Ali Efendi, Kemter, diwan, literature.

1. Giriş

Bektaşilik, XIII. yüzyılda Kalenderîliğin içinde gelişip XV. yüzyılın sonlarında Hacı Bektaş Veli gelenekleri çevresinde Anadolu'da teşekkül etmiş bir tarikattir. Bu tarikat, oynadığı siyasî görevler ve arzettiği farklı dinî inanış ve anlayışları birleştirici [*syncretique*] yapısı ile Osmanlı'nın XVI. yüzyıldan itibaren resmî olarak tanıdığı tek gayri Sünnî (*heterodoxe*) tarikat olarak dikkat çekmiştir (Ocak, 1992: 373).

Bektaşiliği ele alırken teşekkül devresi ile Balım Sultan'dan günümüze kadar geçen süreci birbirinden ayrı değerlendirmek gerekir. Bu tarikatın gayri Sünnî bir hareket olan XIII. yüzyıldaki Babaî isyanlarıyla çok yakın ilişkili bir teşekkül devresi vardır. 1240 tarihli Babaî isyanı, özellikle paralı Frenk askerlerinin de önemli katkısıyla bastırılmıştır (Göksu, 2015: 219). Ancak daha sonra tarikat, Anadolu'daki kargaşalı ortamdan faydalanmış, böylece yeniden toparlanma sürecine girmiştir.

Yesevîlik tarikati, çeşitli coğrafyalarda birçok tarikat ve meşrebin teşekkül etmesinde etkili olmuştur. Bu çerçevede Batur; Nakşibendilik, Haydariyye, Babaî ve Bektaşî tarikatlerinin Yesevîliğin etkisiyle teşekkül ettiğini belirtmiştir (1998: 270). Koltaş, özellikle Balkanlardaki İslâmlaşmanın tüccarlar, seyyahlar ve özellikle Yesevî dervişleri sayesinde gerçekleştiğini, bunun yanında İlahî mesajın bu topraklara Bektâşiyye, Nakşibendiyye, Rufâiyye ve Halvetiyye'ye bağlı sûfiler tarafından iletildiğini belirtmiştir (2017: 10). Bu tespitler, Anadolu ve Balkanlarda İslâmlaşmanın en önemli ayaklarından birinin tarikatler olduğunu, Bektaşiliğin de bu tarikatler arasında önemli bir yeri olduğunu göstermektedir.

Moğolların Anadolu'ya gelmesiyle ortaya çıkan kargaşadan faydalanan Babaîlerin taşrada açtıkları zaviyelere Anadolu'daki Kalenderîlik, Vefaîlik, Yesevîlik, Haydarîlik gibi birçok tarikatın mensubu uğramıştır. Buradan yetişen ikinci ve üçüncü nesiller artık "Rum (Anadolu) abdalları" olarak anılmıştır (Ocak, 1992: 374). İlk nesil olarak addedilen, başını Abdal Musa, Hacım Sultan gibi önemli şahsiyetler yanında diğer Anadolu abdallarının yapmış olduğu faaliyetler, Bektaşiliğin aslında Anadolu'daki temellerini atmıştır (Ocak, 1992: 373). Moğol istilasıyla Anadolu'ya gelip çeşitli şehirleri dolaşan Hacı Bektaş Velî, Anadolu'daki mutasavvıf öncü nesilden olup Babaîleri (Babalılar) yeniden toparlamıştır. Böylece Kalenderîlik, Haydarîlik, Abdallık gibi tarikatlere yakınlığıyla bilinen batınî bir tarikat olan Bektaşilik tarikatinin kurulmasını hazırlamıştır (Batur, 1998: 270).

XV. yüzyılın ortalarından itibaren ortaya çıkan menakıbnemelerde Sünnî inanışta olmayan bazı hususlar tespit edilmiştir. Hatta bazen Şîlikte de olmayan bazı imgelerin bu tür metinlerde geçtiği görülmüştür. Öte taraftan Sünnî öğretiye ters olan bazı fikirleri barındıran "Rum abdalları" çoğu zaman şehirden, hatta köylerden uzak

yerlere yerleşmiş ya da yerleştirilmiştir (Ocak, 1992: 375). Bu da taşradaki kitlelerin bu düşüncenin tesirine daha açık bir hâle gelmesini sağlamıştır. Nitekim sonraki yüzyıllarda Rum abdallarının ana takipçisi konumunda olan Bektaşilik, genellikle kırsal alanda okuma yazma bilmeyen geniş halk kitleleri arasında kurulmuş olan tekkeler etrafında varlığını sürdürmeye devam etmiştir (Batur, 1998: 271).

Rum abdalları Anadolu’da çok hızlı bir şekilde yayılmışlardır. Bunun temel sebebi, Rum abdallarının çok etkili bir propaganda güçlerinin olmasıdır. Bu durum, “her türlü mahalli inançları kolayca bünyesine mal edebilen bir inanç yapısına sahip olmaları (Ocak, 1992: 375)” ile ilişkilidir. Hâliyle Bektaşilikte birçok kanaat ve inanca ait simgelerin olmasını, XV. yüzyıl Anadolu’sunda yer alan bu tür inanışlarla söz konusu Rum abdallarının karşılaşmasının zorunlu bir neticesi olarak görmek gerekir. Ayrıca Batur’un ifadesiyle Bektaşilik “dinin sıkı kurallarına karşılık, inançlarını halkın gelenekleriyle bağdaştıran” (1998: 271) bir tarikat niteliğini haizdir. Bu hâliyle hızlı yayılmaya ve farklı inançları içinde barındırmaya müsait bir inanç sistemidir.

Bektaşilik, zamanla dönemin önemli tarikatlerinden biri olan Hurûfliğin etkisinde kalmıştır. Balım Sultan’ın zaviyenin şeyhliğine geçmesiyle beraber sahanın da müsait olmasından dolayı Safevîlerin inanışlarına ait bazı kural, kavram ve inançlar Bektaşilikte daha da belirgin bir hâle gelmiştir. Dikkat edilmesi gereken temel şey, mevcut kavramların Bektaşiliğe geçerken kendi asli hüviyetlerinden farklılaşarak geçmiş olmasıdır. Öyleyse Bektaşiliğin birçok tarikat ve inanıştan almış olduğu ve başkalaşarak işlediği hususları, Bektaşiliğin “birleştirici (syncretique)” özelliğiyle ilişkili olarak değerlendirmek gerekir. Vahdet-i vücud gibi etkili bir düşünce bile Bektaşi geleneği içinde “hulûl itikadı” ile birleşerek ana içeriğinden uzaklaşmıştır (Ocak, 1992: 375).

Bektaşiliğin Sünnî geleneğin itikat ve ibadetlerine mesafeli duruşu, bu tarihin Kalenderilikten doğmuş olması ile yakından ilişkilidir. Şamanist, Budist ve İrani dinlerin ayin ve erkânları da tarihin içinde kendine yer bulmuştur. Nitekim İslâm’ın Sünnî kanadına ait bazı hususlar da Bektaşilik öğretisinin içinde yer almaktadır. Bektaşi erkân ve ayinleri şeriat, tarikat, hakikat ve marifet olarak isimlendirilen “dört kapı ve kırk makam” şeklinde özetlenmektedir. Ancak bunlar zaman ve mekâna göre değişiklikler arz edebilir (Ocak, 1992: 376). Bu özelliklerinden olmalıdır ki, Bektaşilik köklü din ve inançların bazı temel kurallarını içinde barındırma becerisini göstermiştir. Bu durum, tarihin geniş halk kitleleri içinde güçlenmesini sağlamıştır.

Bektaşilik, menşinden geldiği Babaîlikten dolayı siyasetle ya da devlet idaresiyle her zaman yakın bir ilişki içindedir. Bu sebeptendir ki, özellikle Yeniçeri teşkilatı, kuruluşundan lağvedilmesine kadar sürekli olarak Bektaşi tarikatıyla çok yakın bir ilişki içinde olmuştur (Maden, 2015: 176). Bektaşiliğin geliştirmiş olduğu bu tür ilişkiler, tarihin çeşitli dönemlerde toplumun farklı katmanlarında etkili ve yaygın olmasını sağlamıştır. Yeniçeri ve Ahilik teşkilatı içindeki güçlü pozisyonu, bu tarihin askerî ve ekonomik alanlarda söz sahibi olmasını sağlamıştır. Fethedilen yerlerde İslâm’la ilk karşılaşmalarını Bektaşi askerlerle gerçekleştiren kitleler, Müslüman olduktan sonra bu tarihin takipçileri olmuşlardır (Küçüközyiğit, 2014: 237).

Modernleşmenin de etkisiyle Osmanlı Devleti, merkezî bir yönetimi inşa ederken serbest bırakıldığında daha farklı ve içinden çıkılmaz bir pozisyon alabilecek dağınık hâldeki dinî ve tasavvufî zümreleri resmî Sünnî İslâm inancının potasında eritmek maksadıyla alınan birçok önlem yanında çeşitli eğitim ve kültür politikaları da geliştirmiştir (Işık, 2015: 31). Bu çerçevede Bektaşiliğin zaviyeleri Nakşibendî tarikatine verilmiştir. Ancak istenen hedefe ulaşılamamış ve II. Meşrutiyet'in ilanı ile beraber 1826 yılında yasaklanmış olan bu tarikat, yeniden faaliyetlerini serbest bir şekilde yürütmeye başlamıştır. 1925 yılında faaliyetleri resmi olarak tekrar durdurulmuş olan tarikat, gayriresmî bir surette günümüze kadar varlığını devam ettirmiştir (Ocak, 1992: 374).

Amaç: Bu çalışmanın amacı, “Râşid ve Kemter” mahlaslı Râşid Alî Efendi adlı şairin hayatı, eserleri, edebî kişiliği ve Bektaşilikle ilgili düşüncelerini tespit etmenin yanında eldeki *Dîvânçe*'sinin tenkitli metnini hazırlamaktır.

Kapsam: Bu çalışmada Bektaşî şairi Râşid Alî Efendi'nin eldeki tek *Dîvânçe* nüshasından hareketle hayatı, eserleri, edebî kişiliği ve Bektaşilik öğretisiyle ilişkisi tespit edilmiştir.

1.1. Râşid, Kemter veya Kemterî mahlaslı bir şair: Râşid Alî Efendi

Dîvân şiirinde Bektaşî kimliğiyle ön plana çıkan bazı şairler vardır. Bu şairler, eserlerinde Dîvân şiirinin genel ilkelerine uymuşlardır. Bu çalışmada Râşid Alî Efendi olarak bilinen Bektaşî bir şairin hayatı, eserleri ve *Dîvânçe*'sinden hareketle edebî kişiliği üzerinde durulmuş, şairle ilgili bazı tespitlere yer verilmiştir.

Râşid Alî Efendi, Dîvân edebiyatında Bektaşî sesini terennüm eden şairlerden biridir. Şairle ilgili eldeki bilgiler oldukça yetersizdir. *Tuhfe-i Nâilî*'de bu şairle ilgili şu bilgilere yer verilmiştir: “Râşid veyâ Kemter: Râşid ‘Alî Efendi, İstanbullu, tarîkat-i Bektâşîyededendir, vefâtı 1312 m(ilâdî) 1894. Çamlıca’da Selâmî‘ Alî Efendi’niñ kurbuñda medfûndur.” Bu ifadelerden sonra “perdesi” redifli bir gazelinmakta ve hüsn-i maktâ beyitlerine yer verilmiştir. Buradaki beyitlerden birinde şair kendi mahlasını kullanmıştır:

Nağş-ı şun‘ uñ remz eder hüsnüñde rü‘yet perdesi
 H‘âce-i hük-m-i ezeldendir haqîkat perdesi
 Dergeh-i Âl-i ‘ Abâ’da müstaķim ol Kemterî
 *Gösterir vahdet eyleyen kalkdıķda keşret perdesi¹”
 (Kurnaz ve Tatçı, 2001: 315).

Yukarıdaki ifadelerden *Tuhfe-i Nâilî*'nin Râşid için esas aldığı kaynağın *Osmanlı Müellifleri* olduğu anlaşılmaktadır. *Osmanlı Müellifleri*, Râşid Alî Efendi’yi şu şekilde işlemiştir:

“Râşid ‘Alî Efendî: Lisân-ı taşavvufa âşinâ şu‘arâdan ve tarîkat-i Bektâşiyye müntesiblerinden bir zât olup şehirdir. Mûsika-i humâyûndan mütekâ‘iden (1312) kûsûr târihlerinde (Üskûdâr)’da irtihâl eyledi. Çamlıca’da (Selâmî‘Alî Efendî) kırbunda medfundur. Burusa’da Nâzım-ı Mevlîd-i Nebî (Süleymân Çelebi) önünden Çekirge’ye giden caddenin sağ tarafında medfûn olan (Karagöz)ün seng-i mezârında muharrer gâzel, zâde-i tab‘-ı ‘ârifânesidir” (Kurnaz ve Tatçı, 2000: 212).

Ayrıca burada şairin “perdesi” redifli Ehl-i Beyt sevgisini dile getirdiği bir gazeline yer verilmiştir². Yazar, manzumenin hemen akabinde “Şi’rdeki mağlaş (Râşid) ve (Kemterî’dir).” ifadesiyle şairin şiirdeki mahlaslarına yer vermiştir. Ancak burada örnek olarak verilmiş olan “perdesi”redifli gazelde şair, “Râşid” mahlasını değil “Kemterî” mahlasını kullanmıştır.

Dîvânçe’sinde Râşid’in mahlasını çeşitli şekillerde kullandığı görülmüştür. Bazen mahlas yalnız başına kullanılmışken bazen de terkip içinde kullanılmıştır: Râşid (2b, 3b, 4b, 5a, 6a, 7a, 10b, 11a), Râşid-i bî-kes-i garîb (1b), Râşid-i miskîn (2a, 4b, 7a, 10a), Râşid-i kemter (3a, 4a, 10a), Râşid-i bî-çâre (3a, 8a, 9a, 9b), Râşid-i bî-kes (5b), Bî-çâre Râşid (8b). *Osmanlı Müellifleri*’nde belirtildiği kadarıyla şairin mahlaslarından biri de Kemter’dir. Ancak burada “kemter”in bir mahlas olarak kullanılmaktan uzak olduğu görülmüştür: Kemter (5b, 11a), kemterim (5b), kemteri (1b), Râşid-i kemter (3a, 4a, 10a). Buna göre Râşid mahlası sekiz yerde tek başına kullanılmıştır. On bir defada bir sıfat tamlaması içinde kullanılmıştır. Üç kez ise “Râşid-i kemter” şeklinde kullanılmıştır.

Osmanlı Müellifleri, Râşid’e daha fazla yer ayırmıştır. Râşid Alî Efendi maddesinde şairin tasavvufa aşına ve Bektaşî tarikatine mensup olduğu belirtilmiştir. *Tuhfe-i Nâ’ili*’dekinden farklı olarak İstanbullu manasında “şehirdir” ifadesi kullanılmıştır. Şairle ilgili olarak burada onun Üsküdar’da vefat ettiğinden yine Çamlıca’da Selâmî Alî Efendi’ye yakın bir yere defnedildiğinden bahsedilmiştir. Buna ek olarak da *Tuhfe-i Nâ’ili*’de sadece iki beyti verilmiş olan “perdesi” redifli yedi beyitlik gazelin hepsine burada yer verilmiştir. Yeri gelmişken bahsedilen gazelin eldeki *Dîvânçe* nüshasında yer almadığını belirtmekte fayda vardır. Bu gazelle ilgili olarak *Osmanlı Müellifleri*’nde verilmiş ilave bir bilgi mevcuttur. Buna göre Bursa’da Mevlid yazarı Süleyman Çelebi’nin mezarından Çekirge’ye doğru giderken caddenin sağ tarafında yer alan Karagöz’ün mezar taşında bu gazel yazılmıştır. Bu iki eserden hareketle *Tuhfe-i Nâilî*’nin Râşid ile ilgili temel bilgi kaynağı *Osmanlı Müellifleri*’dir. *Osmanlı Müellifleri*, şairin ölüm tarihi olarak Hicrî 1312 tarihini kullanırken *Tuhfe-i Nâilî*’de şairin Hicrî ölüm tarihinin yanında 1894 Miladî ölüm tarihide verilmiştir. Buna göre şair, Hicrî 3 Receb 1312 tarihinden önce vefat etmiştir. Bu tarih, *Tuhfe-i Nâilî*’nin başka kaynaklardan da faydalanmış olduğunu göstermektedir. Ancak *Osmanlı Müellifleri*’nden başka bir eser kaydı burada yer almamaktadır.

Râşid mahlası kullanan başka şairlerin varlığını ve bunların eserlerinin birbiriyle karıştırılmış olabileceğini burada vurgulamak gerekir. Bunlardan biri de Filibe taraflarından bir şair olan Râşid'dir. Kılıç, hazırlamış olduğu *Kültür Tarihimizde Filibe ve Filibeli Dîvân Şairleri* adlı çalışmasında mesleği kâtiplik olan ve 1822-1850 yıllarında yaşamış Filibe diyarından Râşid adlı bir şairden bahsetmiştir (2007: 70). Ancak ölüm tarihi 1850 olansöz konusu Râşid'in bu çalışmaya konu olan "Râşid ya da Kemter" olmadığı açıktır.

Arslan ve Erdoğan, *Kerbela Mersiyeleri* adlı çalışmalarında ölüm tarihi olarak 1896 yılını verdikleri "Kemterî" maddesinde şaire ait terki-i bend nazım biçimiyle yazılmış, toplam kırk iki beyitten oluşan bir mersiye yer vermişlerdir. Ölüm tarihinin Râşid'in ölüm tarihinden sadece iki yıl kadar farklı olması (1894/1896); şairin mahlasının "Kemterî" olması ve şiirlerinde Bektaşî anlayışını terennüm etmesi, bu çalışmada bahsedilen "Râşid ile Kemterî"nin aynı şahsiyetler olabileceğini akla getirmektedir. Bahsedilen mersiye;

"Âh kim irdi yine mâh-ı Muharremdir bugün
Sîne süzân dîde giryân olacak demdir bugün" matla beytiyle başlamakta ve

"Ehl-i Beyt'ün rûhına bî-had salât ile selâm

La'net olsun düşmen-i Âl'e ilâ-yevmi'l-kıyâm" (Arslan ve Erdoğan, 2009: 471-473) beytiyle sona ermektedir³. Şair Kemterî'nin sözkonusu mersiyesinin yedi bendinin muhtevası şöyledir: "Muharrem ayı yine gelmiştir, Hz. Peygamber'in torunu zalimlerin elinde kalmış, Kerbelâ'da şehit edilmiştir. İnsan olan kişi, böyle bir günde karalar bağlar, bu vahşete üzülür. Böyle bir günde bir damla gözyaşı akıtmayan kişinin soyu incelense onun soyunun Yezid'e çıktığı görülecektir. Bu manzumede Yezid ve taraftarlarının Hz. Muhammed'in Ehl-i Beytine yapmış olduğu haksızlık ve zulümlerin yanında İmam Bâkır, Cafer, Kâzım, Ali Mûsâ El-Rızâ gibi büyük imamların hayattayken çektiği sıkıntılar işlenmiş, manzumenin sonunda okuyucuya çeşitli nasihatlerde bulunulmuştur." Arslan ve Erdoğan'ın *Kerbela Mersiyeleri* adlı çalışmasında muhammes nazım şekliyle yazılmış yine aynı şaire ait başka bir mersiye muhtevası şu şekildedir⁴:

"Muharrem gelmiş, matem ayı başlamıştır. Kişi, Kerbelâ ateşiyle sinisini dağılayacaktır. Gözyaşı, Ceyhun ırmağı gibi akacak, karalar bağlanacak, Ehl-i Beyt kıssası hatırlanacaktır. Düşmanlar, Peygamber'in soyuna saldırmış, böylece onun eşlerinin üzerine kara gün doğmuş, muhabbet ehline ise gülmek haram olmuştur. Sultanı davet eden Kûfeliler yerin dibine girsin. (Çünkü) onlar en sonunda biatlerine sadık kalmamışlar, sultanı (Hz. Hüseyin'i) kırsalda tek başına bırakmışlardır. Peygamber'in akrabası, gözünün bebeği, Betûl sıfatlının (Hz. Fatıma'nın) oğlu, asilerin elinde kalmış, yer ve gök bu duruma ağlamıştır. Yezid'e lanet olsun. Bu âlim (sıfatlı Hz. Hüseyin'in) hâlini bilip de ona acıyan kurtulmuştur. Allah rızası için, Muhammed'e ümmet olmak için, Haydar Kevser'inden içmek için bugün

üzülmek gerekir. Bu macerayı duyan kan ağlamıştır. Bu kısımda “Ben ehl-i imanım.” diyen herkes ağlamıştır. Ey Kemterî! Bu duruma gökte melekler, yerde de her canlı ağlamıştır” (Arslan ve Erdoğan, 2009: 473-474).

Tek, bir makalesinde şu ifadelerle yer vermiştir: “Alevî-Bektaşî şiirinin en dikkat çekici yanı onun muhtevasıdır. Alevî-Bektaşî şiirinde Hz. Ali ve Ehl-i Beyt sevgisi, on iki imama bağlılık, Kerbelâ olayı, Hacı Bektaş Velî ve diğer tarikat büyükleri hakkında anlatılan menkıbeler, tarikatın âdap, usul, ayin ve erkânı, tevella ve teberrâ inancı [...] kısacası Alevî-Bektaşî felsefesi geniş bir biçimde işlenir. Bu muhteva hususiyetleri onu orijinal bir edebiyat yapmıştır” (2016: 273).

Bu pencereden *Râşid Dîvânçe*’sine ve yukarıdaki muhtevaya bakıldığında şairin sanatını icra ederken Bektaşîliğin inanç sistemini okuyucuya sunma noktasında oldukça fazla bir çaba içine girdiği görülecektir.

Ayata, “Anadolu Abdalları” adlı çalışmasında Oytam’dan yapmış olduğu bir alıntıda (Oytam, 1970: 107) şair Kemterî’nin dörtlüklerine işaret etmiştir. Ayata, Kemterî’ye ait yedi dörtlüğün varlığına işaret etmiş, ancak metne hece ölçüsüyle yazılmış dört dörtlüğün almıştır⁵.

Çift, “Osmanlılar Döneminde Bursa’da Bektaşî Kültürü ve Bektaşî Tekkeleri” adlı makalesinde şu ifadelerle yer vermiştir: “Bursa’da Bektaşîler’e ait kültür eserlerine gelince: Bu konuda ulaşılabilen tek bilgi, bugün artık mevcut olmayan ve Çekirge Caddesi üzerindeki Karagöz’ün mezar taşına yazılı olduğu bildirilen bir gazeldir. Gazelin sahibi aslen İstanbullu olup, şiirdeki mahlası, “Râşid veya Kemterî” olan Râşid Alî Efendi’dir. Bektaşî olan şairin bu gazelinin iki beyti şöyledir: “Sîreti sûrette mümkündür temâşâ eylemek / Hâ’il olmaz ayn-ı irfâna basîret perdesi / Dergeh-i Âl-i Abâ’da müstakîm ol Kemterî / Gösterir vahdet elin kalkdıkda kesret perdesi” (2001: 227).

Yazar, yukarıdaki ifadelerle Râşid Alî Efendi’ye ait iki beytin Bursa’da Karagöz’ün mezar taşına yazıldığına işaret etmiştir. Ancak bu bilgi, genel olarak Osmanlı Müellifleri’nde ilgili maddenin sadece bir günümüz Türkçesine çevirisinden ibarettir.

Râşid *Dîvânçe*’sinde yer alan “Mersiye-i Şâh-ı Şehîdân” başlıklı manzume, Turan ve Çetin tarafından hazırlanan bir makalede muhteva açısından metni verilerek incelenmiştir. Ayrıca bu metnin daha önce yapılan ilgili bazı çalışmalarda yer almadığına vurgu yapılmıştır. Bu hususla ilgili olarak “Meselâ, Sadeddin Nüzhet Ergun’un eserinde ve Bünyamin Çağlayan tarafından hazırlanan doktora tezinde müellife ya da şiirine dair herhangi bir bilgi yoktur” (2010: 342) ifadesine yer verilmiştir. Aynı makalede yazarların kendi isimlendirmeleriyle Râşid Bektaşî’nin tam olarak tespit edilemeyen kimliği ve mahlasıyla ilgili olarak şu ifadelerle yer verilmiştir:

“Râşid Bektaşî'nin *Dîvânı*'nda on üç gazel⁶, yedi nefes, iki muhammes ve iki müseddes vardır. Şâir hakkında tam bir bilgiye ulaşmak mümkün olmamıştır. Şâir, *Dîvân*'ında bulunan birtakım şiirlerde Râşid mahlasıyla beraber “kemter” ifadesini de kullanmaktadır. Ayrıca başta mersiyesi ve nefesleri olmak üzere şiirlerinin hemen tamamında Bektaşîliğe ait unsurlara yer vermiştir. Bu da şâirin kaynaklarda, Bektaşî tarikatı müntesiplerinden olan ve şiirlerinde “Râşid veya Kemterî” mahlasını kullandığı ifade edilen Râşid Alî Efendi olabileceğini düşündürmektedir” (Turan, Çetin, 2010: 343).

Tarık Çimen, “Kemterî” adlı çalışmasında XIX. yüzyılda yaşamış olan Râşid Alî Efendi'den bahsederken muhtemelen Osmanlı Müellifleri adlı eseri kaynak olarak kullanmıştır. Ancak burada şairle ilgili bazı yeni bilgileri de vermiştir. İlgili çalışmadan alınan şu ifadeler, Râşid'le ilgili yeni bilgileri içermektedir:

“Tarikata Çamlıcalı Nuri Baba'dan el alarak girmiştir. [...] Türkiye'de “Karagöz” yapımcısı olarak bilinen Rağıp Tuğtekin'in verdiği bilgiye göre devrinin en iyi Karagöz oyununu oynatanlardandır. [...] Kemterî, 1896 yılında vefat etmiştir. [...] Kemterî'nin yazma Dîvânı, Sadeddin Nüzhet Ergun'un özel kütüphanesinde idi. Sadeddin Nüzgen Ergun'un bildirdiğine göre, bu *Dîvân* 122 büyük sayfadan oluşmuştur. Bu *Dîvân*'da şâirin 2100 beyti vardır. Alevilik neşesini dile getiren bu beyitlerin” (Çimen, t.y.).

Sadeddin Nüzhet Ergun'un şahsî kütüphanesindeki *Râşid Dîvânı* nüshası ve bu eserle ilgili bilgiler oldukça kıymetli ve çarpıcıdır. Ancak bu bilgiyi kanıtlamak için bahsi geçen *Râşid Dîvânı* nüshasına bu makale hazırlanırken ulaşılamamıştır. Özellikle belirtmek gerekir ki, bu hususla ilgili farklı bir kaynağa da maalesef rastlanmamıştır. Öte yandan Çimen'in çalışmasında bazı manzum metinlere yer verilmiştir. Bu metinler, incelenen *Râşid Dîvânçe*'sinde yer almayan metinlerdir. Bunlardan biri altı bentten oluşan bir mütekerrire müseddestir⁷.

Çimen, çalışmasında ayrıca Kemterî'nin yazmış olduğu “yâ Alî” redifli yedi beyitlik bir gazele yer vermiştir. Bu gazelde şair, Hz. Ali hakkındaki düşüncelerini dile getirmiştir⁸. Aynı makalede Kemterî'nin aşağıdaki “Şiîleriz” redifli bir gazeline yer verilmiştir. Bu gazelde şair, Şiîlerin özelliklerinin yanında Ehl-i Beyt sevgisini dile getirmiştir⁹.

“Kemter” mahlasını kullanan şairlerden biri de 1192/1778'de vefat etmiş olan Buhûrîzâde Abdülkerim Efendi'dir. Şeyh, mutasavvıf-şair ve musikişinas bir kişiliğe sahip olan Abdülkerim Efendi'nin şiirleri mecmualarda yer almaktadır. Ancak bu şair, Bektaşî meşrepbir şair değildir (Özcan, 1988: 251). Dolayısıyla bu makale için tartışmanın dışında bırakılmıştır.

Sibel Ertürk Kurtoğlu, Yusuf Ziya Yörükan'ın *Alevi Bektaşî Tahtacı Nefesleri* adlı eserini tanıttığı yazısında kitapta geçen şairler arasında “asıl adı Râşid Alî olan

Kemterî” mahlaslı bir şairden bahsetmektedir (2011). Eserde verilmiş olan nefesler, bu makalede incelenen Râşid *Dîvânçe*’sinde yer almamaktadır.

Doğanay, yazmış olduğu “Kemterî” adlı makalesinde bu isimle ilgili oluşmuş bilgi karışıklığı ve yanlış anlaşılmalara üzerinde durmuştur. Ama ilgili makalede bahsedilen “Kemter ya da Kemterî” adlı veya mahlaslı şair, bir dîvân şairinden ziyade âşıklık geleneğiyle yetişmiş bir Bektaşî şair olarak tanıtılmıştır (2014).

Özelli, *Bektaşî Gülleri* adlı eserinde Kemter Alî adlı bir ozana yer vermiştir. Buna göre bu şair 1872-1939 yılları arasında yaşamıştır. Kemter Alî, Bulgaristan’ın Belveren köyünde dünyaya gelmiş, Tekirdağ’da vefat etmiştir. Atatürk’ün ölümüne yazdığı ağıtla anılmıştır (1997: 361). Gölpinarlı ise *Alevî-Bektaşî Nefesleri* adlı çalışmasında Dertli Kemter adlı/mahlaslı bir şairle ilgili şu ifadeler yer vermiştir: “Bu şâirin bundan önceki Dertli’den başka ve ondan daha eski bir şâir olduğunu sanıyoruz” (T.y.: 10).

1.2. *Dîvânçe*’nin Nüshası

Râşid *Dîvânçe*’sinin tespit edilen tek nüshası (MK) Milli Kütüphane’de 06 Mil Yz A 6716 arşiv numarasıyla kayıtlıdır. Katalog kaydında yazar adı olarak Râşid Bektaşî yazılmıştır¹⁰. Eldeki bu tek nüshanın sonu, bir şiir mecmûası niteliği taşımaktadır¹¹.

1.3. *Dîvânçe*’nin Edebî İncelemesi

1.3.1. Muhteva İncelemesi

Râşid, eserinde din büyüklerinden övgüyle bahsetmiş, Ehl-i Beyt’e özel önem vermiştir. Bir taraftan Hz. Ali’nin kahramanlığına vurgu yaparken diğer taraftan Hz. Hasan ve Hüseyin’e yapılan zulümleri işlemiş, bu zulmü onlara reva görenleri lanetlemiştir¹².

1.3.2. Şekil İncelemesi

Dîvânçe’deki manzum metinlerin birinci sırada yer alan gazelin Farsça makta beyti hariç hepsi Türkçe olarak yazılmıştır. Bu şiirlerden bazıları hece ölçüsüyle bazıları da aruz vezniyle yazılmıştır. Hem hece hem de aruz ölçüsüyle yazılmış olan bazı manzumelerde vezne uymayan mısralar mevcuttur. Bu da şairin eserini hazırlarken titiz davranmadığını akla getirmektedir. *Dîvânçe*’de geçen “nefes”lerin hepsi hece ölçüsüyle yazılmıştır. Diğer manzum metinlerde ise farklı aruz kalıpları kullanılmıştır¹³.

Dîvânçe’de şairin “Râşid” mahlasını kullandığı tespit edilmiştir. “Kemter” kelimesi bir mahlası çağrıştıracak şekilde kullanılmıştır¹⁴.

1.3.3. İmlâ İncelemesi

Dîvânçe'de eserin imlâsıyla ilgili çeşitli hususiyetler tespit edilmiştir. Ancak bu hususiyetlerin dönemin yazım yöntemiyle ilgili değil, eserin istinsah hataları ile ilgili olduğu sonucuna varılmıştır¹⁵.

1.3.4. Üslup ve Dil İncelemesi

1.3.4.1. Edebî Sanatlar

Her edebî eserde birçok edebî sanata yer verilir. Söz konusu eser şiir olunca edebî sanat açısından metni çok yönlü, titiz ve dikkatli bir şekilde incelemek gerekir. Yapılan incelemede *Râşid Dîvânçe*'sinde iktibas, istihâm, telmih, tenasüb gibi birçok edebî sanata yer verildiği anlaşılmıştır¹⁶.

1.3.4.2. Deyimler

Râşid Dîvânçe'sinde birçok deyim yer vermiştir. Bu deyimlerden bazıları sonnota alınmıştır¹⁷.

1.3.4.3. Türkçe Olmayan İfadeler

Dîvânçe'de ayet ve hadislerden alınmış olan ifadelerden başka bazı Arapça ibarelere yer verilmiştir. Beş yerde ayetlerden iktibas yapılmıştır¹⁸. *Dîvânçe*'de sadece bir Farsça beyit yer almaktadır. Bu beyit, *Dîvânçe*'de birinci sırada yer alan gazelin makta beyti olarak yazılmıştır:

Ey şâhib-zamân-nümâ şüd Râşid-i bî-kes ğarîb
Luţf-fermâ merĥametdâr hem-çunîñ ĥâkisterî¹⁹ (1)

Eserin edebî incelemesiyle ilgili olarak özetle şunlar söylenebilir: Eserde birçok edebî sanat kullanılmıştır. Bunların başında teşbih, nida, iktibas, mecaz gibi sanatlar gelmektedir. Şâir edebî sanatları özellikle gazellerinde ustaca kullanmıştır. Ayrıca, konuşma dilinde yer alan birçok deyim eserde yer verilmiştir. Bir hadisten alıntı yapan şâir, beş ayete eserde kısmen yer vermiştir. Bunun yanında dinî içerikli altı Arapça ibarenin yanında birçok Arapça ve Farsça kelimeye eserde rastlamak mümkündür. Ancak mısra ya da beyit seviyesinde herhangi bir Arapça ifade bu eserde yer almamaktadır. Farsça bir beytin eserin birinci sırasındaki gazelin makta beyti olarak yazıldığı tespit edilmiştir.

2. Dîvân-ı Râşid'in Tenkitli Metni²⁰

[1. Manzume: Ğazel]

[*Fâ·ilâtün fâ·ilâtün fâ·ilâtün fâ·ilün*]

[*Maţla' Beyit²¹; 1b*]

Yâ Muhammed yâ' Alî çağır kamu cân u tenim
Ĥaydar-ı Kerrâr-ı' aşkım Ĥayderîyim Ca' ferî

Noқта-i vaḥdetdir ol sîm üteniñ her birini
Ser-fürü eyler gören' uşşâk-ı zamân perhizi

*Geçerim cân ü serimdenki ammâ geçemem
Aḥsen-i şüretle çünki gösterir yüz o perî

Bu vücûdum mülkünü cümle perişân itseler
*Bist ü heşt ḥaḫḫa vâşıl olmuşum dönmem geri

Şanma zâhid bize te'sîr eder ol ta'niñ semi
Çün Ḥasan ḥalku'r-rızânîñ olmuşum ben aḫḫeri

Kerbelâ-yı' aşka dūş oldum cigerler dağlarım
Ol şehid-i Şâh Ḥüseyn'in çakeriyim çakeri

'Âbidîn ü hem İmâm Bâkır yolında cân fedâ
Mezheb-i pâkdir ebkem olmuşum ben Ca'ferî

Tütüyâ-yı' aynım oldı ḥâk-i pâyi Kâzım'ın
Hem 'Alî Mūsâ'r-Rızâ'nın bir kemine kemteri

*Çün Taḫî Bâ-Naḫî²² oldı bu dil âyînesi
Bunları terk eyleyüp gezmem cihânda serserî

İlticâ itsin ğariḫ-i lücce-i' işyân olan
Bâb-ı luḫfuñda olup hem 'Askerî'ye 'askeri

**Ey şâhib-zamân-nümâ şüd Râşid-i bi'kes ğariḫ
Luḫf-fermâ merḥamet-dâr hem-çünin ḥâkister²³*

[2. Manzume 2a] Ğazel

[Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

Şarâb-ı 'aşk-ı vaḥdetle olanlar mest-i bi'pervâ
Olar kim vaşl-ı yâr olmuş ayılmaz ḥaşre dek aşlâ

*Kamu eşyâyı fark eyler oğumuş 'ilmü'l-esmâ'
Kamu derde devâdırlar ki anlar zikr eder Mevlâ

Bu yanmış nür-ı vaḥdetden uyanmış ḥ'âb-ı ğafletden
Şeb-i târik-i zulmetden ederler seyr-i mâ-evḫâ²⁴

Gönül âyînesin silmiş qaradan aḫ seçilmiş
Erenler râhını bilmiş anuñçün sözleri illâ

Gel ey zâhid oḫu bu Mantıḫu't-Tayr'ı sebaḫ-h'ân ol
Bulasın râh-ı 'aşk içre cihânda bir Yed-i Beyzâ

Olar kim Mantıḫu't-Tayr'ı oḫurlar her dile vâḫif
*Sikender-veş görür âyine-i dilde mülket-i Dârâ

*Ĝariḫ-i lücce-i baḫr-ı' aşk olmuş Râşid-i miskîn
Erenler ḫıdmetinde itdiğičün 'ömrünü ifnâ

[3. Manzume]Nefes

‘ Āşık iseñ efgende ol
Boş gezme gel sen sende ol
Bülbül gibi nälende ol
*‘ Āşık erenler hıdmetinde ol
Cân u gönünden bende ol

Bir nokıadır cümle kelâm
Ma‘nâ-yı Hağğâşıl merâm
Bu sözimi hağ bil tamâm
*Gerçek erenler hıdmetinde ol
Cân u gönünden bende ol

Bulmağ ise Hağdan nişân
İşte sözüm cümle ‘ıyân
Bir dağı eylemem beyân
Eyzan

Gezme cihânda serseri
Bulduñsa ger bir rehberi
Bul ı... ..²⁵

[2b]Bulmağ dilerseñ yârini
Terk eyle cümle varını
Hağ gösterir didârinı
Gel erler hıdmetinde ol
Cân u gönülden bende ol

Bunlar yolu Hağ yolıdır
On İki İmâm kılıdır
Her sır bur’larda gizlidir
Eyzan

Bildiñ ise Hağğı ‘ıyân
Artık yeter itmeme beyân
Bu sözlerim hağdır inan
Eyzan

Râşid sözi hağ söylediñ
Hağdan bir sebağ söylediñ
Gerçeğe mutlak söylediñ
Gel erler hıdmetinde ol
Cân u gönünden bende ol

[4. Manzume] Diğer Nefes

Ben kendimi oldum şandım
 ‘Aşkîñ ile tıldım şandım
 Derdîñ ile yandım şandım
 Gel şâhım gel kerem eyle
 Beni ‘aşkıñla germ eyle

Düşdüm ‘aşkıñ bu hâliñe
 Yanmağdayım cemâliñe
 Cân teşnedir vişâliñe
 Eyzan

İsmiñ seniñ Şîr-i Yezdân
 Allâh Allâh sırr-ı Sübhân
 ‘Aşıkleriñ cümle yeksân
 Eyzan

Yanmağda tākāt kalmadı
 Gayrıya hâcet kalmadı
 *Bu derde tabâbet kalmadı
 Eyzan

‘Aşkıñla olduğ biz esîr
 Cihân mülki baña teshîr
 [... ..] ²⁶

Muhammed’i terk edemem
 Şâhım ‘Alî’den geçemem
 Ağı karadan seçemem
 Eyzan

[5. Manzume-3a-Gazel]

[Mefâ ‘îlün mefâ ‘îlün mefâ ‘îlün mefâ ‘îlün]

Cemâlin şem’ ine karşı beni pervâne-veş yandır
 Vücûdum cümle mağv olsun vişâl-i ‘aşkına kıandır

Mişâl-i âteş-i süzân yanar bu cism ü cân her ân
 Şeb-i vuşlatda ey cânân ki ol dem yandığım andır

Degildim ben saña mağrem beni mest eylediñ ol dem
 Kıanı oldemler-i hurrem ki dil-mürdemi uyandır

‘Aceb Ya Rab benim bu tâli’ -i nağsım olur mı sa’ d
 Ki bir derde giriftârım ki hâlîm pek perişandır

Esîr-i zülf-i yâr oldum bulunmaz derdime çâre
 Döküp kanlar gözünden var sen ey dil yârim uyandır

Kemîne Râşid-i kemter yolunda Şâh-ı Merdân’ıñ
 Bu lutf-ı Hâk bize ey zâhid-i hod-bîn ne ihsandır

[6. Manzume]Gazel

[*Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*]

Ey şehen-şâh-ı 'adâlet hükm ü fermânındayım
Luţf u ihsân it kılun dergâh-ı ihsânındayım

Bu dil-i âvâre maḥzûn idilüp her rûz u şeb
Kıl nazar bu bende-i miskîn devrânındayım

Eşk-i çeşmim her gice tâ-şubḥa dek seylân olur
Merḥamet kıl bu kılunda derdli dermânındayım

Bu vücûdum mülki hep 'aşkıñla yansın kalmasın
Yanmadan uşanmazam şâhım seniñ ânındayım

Râşid-i bi-çâre gerçi mest-i 'aşkıñ oldığı
Cür' a-i la' l-i lebiñle silk-i mestânındayım

[7. Manzume-3b] Nefes

Gerçi cüdâ düşdüm vahdet deminden
Ḥamd ola cemâl-i yâre maḥremim
Zâhid ta' n eyleme bu şeydâlığım
Va' d-i vaşl-ı yârdan şükür ḥaremim

Secde itdim yâriñ ebruvânına
Bismi'llâ yazılmış hüsn ü ânına
**Üscudû* buyruldı Ḥaḳdan şânına
Mihrâb-ı elestdir o demdir demim

Erenleriñ luţf u himmeti çokdur
Zâhid olanlarıñ fi' li bozuktur
Bu sözüm şâdıktır yalanım yokdur
Ḳurbân idüp cânım ḥacda ademim

Gel şâhım efendim eyle ' inâyet
Yüzüm yerlerdedir amân mürüvvet
Bu miskîn faḳirde kalmadı tâḳat
Çağırurum her seḫer ḡamla mudḡamım

On İki İmâma olmuşum maḥrem
Gözümden aḳıdup kanlı yaş her dem
Ey bi-çâre ' aşık sende ol epsen
Bende sencileyin dimem ebkemim

' Aşık oldum ' aşk oduna yanarım
Yâriñ cemâline şükür ḳanarım
**Râşid* ol yâri her dem anarım
Erenler deminde bende hem-demim

[8. Manzume]Muhammes*[Fâ·ilâtün fâ·ilâtün fâ·ilâtün fâ·ilün]*

Nesl-i pâkîndir Muḥammed hem ‘Aliyyü’l-Murtażâ
 Ḥâk-i pâyiñ zerresine eylesem biñ cân fedâ
 Cânlar azdır nice yüz biñ göze oldı tütüyâ
 Es-selâm ey ser-firâz-ı vâkıf-ı sırr-ı Ḥudâ
 Kıl şefâ‘at bu faķire ey Ḥasan ḥalku’r-rızâ

Âsitânîñ rütbesi‘ arşa berâberdir hemîñ
 ‘Âşıkânîñ râhına cân virmege teşne çünîñ
 Ḥâk-i pâniñ kıble itdi ehl-i semâvât ü zemîñ
 Eyzan

[4a] Çün imâm-ı evvel olmuş şöret ü âniñ seniñ
 Ol Muḥammed’le ‘Alî bilir yüce şâniñ seniñ
 Bâb-ı luḫfundan olan ‘aşkıñla yeksânîñ seniñ
 Eyzan

‘Âşıkân ‘aşkıñla dâ’im eylemekde zehri nüş
 *Bu deli divâne eyler mi ol demleri ferâmüş
 Tâ-kıyâmet yâd olsun olmasın kimse ḥamüş
 Eyzan

Râşid-i kemter firâkıñla cigerler dağlasın
 Ṭurmasın şâm u seḫer yâd eyleyüp hem ağlasın
 Başına şimden berü ol çarḫ siyehler bağlasın
 Es-selâm ey ser-firâz-ı vâkıf-ı sırr-ı Ḥudâ
 Kıl şefâ‘at bu faķire ey Ḥasan ḥalku’r-rızâ

[9. Manzume] Nefes

Cüdâ olup yârîñ vaḫdet deminden
 Bu denî dünyâya ‘işyâna geldim
 Elest demindendir ikrârım zâhid
 Güneh-kâr mücrimim îmâna geldim

Âsitân-ı yâre koymuşum serim
 Akıdup gözümden eşk ile terim
 Yükletdim kervânım nevbet beklerim
 Nevbetim almağa fermâna geldim

‘Aceb bu yüklerim bahâ eder mi
 Yoḫsa zaḫmetlerim hiçe gider mi
 Vaķit olur derde dermân yeter mi
 Ağlar yanar her ân dermâna geldim

Yüklerim açdılar bağdılar boncuķ
 İçlerinde işe yarar bir şey yok
 ‘İnâyet Ḥâķķîñdir luḫfi da pek çok
 Anîñ-çün tehi-dest iḫsâna geldim

Erenler bir kula ihsân idince
 Haste gönüllere dermân irince
 Cürmüne bakmayup imân virince
 Cürmüm ikrâr ile der-bâna geldim

[4b] Der-bân didükleri şâh-ı merdândır
 Lutf-ı Hakka mahrem Şir-i Yezdân'dır
 Allâh Allâh naşıl sırr-ı Sübhân'dır
 Mürüvvet bâbına yeksâna geldim

Düvazdeh İmâmı itmişim penâh
 On dört Ma' şüm için ağlarım her gâh
 Hâk-i pâylarıdır Râşid secde-gâh
 Hacc-ı ekber itdim kurbâna geldim

[10. Manzume]Ġazel

[*Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün*]
 Cemâlîñ gösterüp' aşıklarıñ nâlân edersin hep
 Dil-i âvâremi yandır vişâlîñ şem' ine her şeb

Uyansın dil bu ġafletden olup mest câm-ı vahdetden
 Uşandı ġayrı keşretten nedir bu hâletim yâ Rab

Perişân zülfünü gördükçe olmaz bu dilim âbâd
 Vişâl-i ' aşkıña faşdır ki cânım geldi tâ-ber-leb

Kemân ebrûlarının kaçdı vardır bu dile her-bâr
 Hedefdir tîr-i müjgânîñ için sinem budur maţlab

Faķîr ü bî-kesîndir Râşid-i miskîn mürüvvet it
 Veled mazhar olur sırrına çünkü âdem olmuş eb

[11. Manzume-Musammat] Ġazel

[*Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün*]
 Gönül âyine-i Hâksın nedir bu sendeki hâlet
 Görünmez ' aynıma aşlâ benim Hâķdan diġer şuret

Nedir bu hubb-ı dünyâlık nedir bunca heves-kârlık
 Nedir bu itdiġiñ varlık ferâġat kıl yeter raġbet

[5a] Baña dirdin ki ben mahrem olurum yâr ile hemdem
 Benim gibi olup pür-ġam çekersin derdile miġnet

Saña hem-vâr ola yârin edersin terk bu aġyârîñ
 Görinür göze didârîñ tevekkül kıl olur himmet

Sirişkiñ dîdeden aķsın ķo yâr bu hâline baķsın
 Cemâl-i şem' ine baķsın irer başına bir devlet

Kemân ebrûları yârin perişân zülf-i esrârın
 Hafî kıl itdiġiñ zârın çekersin şoñra biñ zaġmet

Esîr oldum o müjgâna cemâl-i yârdaki şâna
 Hâkıñ virdigi ihsâna fedâdır cânıma minnet

Namâzım emr-i Hâk oldu hatı yârdan sebağ oldu
 Kamer emriyle şakğ oldu bu emr-i Hâkğa kıl tã'at

Yeter Râşid kelâmı kes sözün hağ bilmeyen nâ-kes
 Saña himmet erenler bes zühür eyler olan himmet

[12. Manzume] Muḥammes

[*Fâ·ilâtün fâ·ilâtün fâ·ilâtün fâ·ilün*]

Ḳurretü'l-‘ayn-ı Muḥammed Muştafâ'sın yâ Hüseyin
 Maḥrem-i sırr-ı ‘Aliyy-i lâ-fetâsın yâ Hüseyin
 Şâhib-iluṭf u kerem şâh-ı gedâsın yâ Hüseyin
 *Sen şehen-şâh-ı deşt-i Kerbelâ'sın yâ Hüseyin
 Şad-selâm olsun dem-â-dem reh-nümâsın yâ Hüseyin

Âsitânın Ka‘be’sine yüz süren ḥacî olur
 Hâk-i pâyin zerresin nâ‘illeri nâcî olur
 Başığın yer ‘aşıkâna başının tacı olur
 Eyzan / Eyzan

[5b] Fâtıma Ḥayru'n-nisâ'nın nür-ı pāk-i gevheri
 Cedd-i pākindir seniñ ol enbiyâlar serveri
Lâ-fetâ ikliminiñ ser-defteri hem mazharı
 Eyzan / Eyzan

Hânedân-ı Ehl-i Beyt'in sevgilü şad-berg güli
 Enbiyâ vü evliyâ büstânının nâz bülbülü
 ‘Aşıkın derdiñle yansın ḳalmasın zerre küli
 Eyzan

Çarḥ-ı gerdün hep kızarsın ḳanının rengi gibi
 Ol Yezid'in cân-ı mel‘ûmı çıkup tilki gibi
 Dü-cihânda yüzleri ḳara olup jengi gibi
 Eyzan

İlticâ itdim der-i luṭfundan imdâd isterim
 Sen mürüvvet kânısın kemterde bir ḥâkisterim
 Hânedân-ı Ehl-i Beyt'in bendesiyim kemterim
 Eyzan

Râşid-i bî-kes garîbîn âsitânın bendesi
 Derd-i ‘aşkıñla yanup olmağdadır efgendesi
 Ḳıl şefâ‘at itdüğü ‘işyânının şermendesi
 *Sen şehen-şâh-ı deşt-i Kerbelâ'sın yâ Hüseyin
 Şad-selâm olsun dem-â-dem reh-nümâsın yâ Hüseyin

[13. Manzume-6a] Ğazel*[Fâ·ilâtün fâ·ilâtün fâ·ilâtün fâ·ilün]*

Mekteb-i ‘aşk içre alsañ bir sebağ zâhid n’ola
Hâl ü hañt-ı yâri şerhe eyledim ben ibtidâ

Hâl ü hindûlar cemâlin muşhafında noğta-veş
Bârek-allâh ahsen-i şüretle ğalk itmiş Ğudâ

‘Arş-ı a‘ lâda yazılmış dest-i kudret hañtıdır
Zülfünñ ğadrin bilenler eylesin biñ cân fedâ

Tîr-i müjgân ile yârin ol kemân ebrûları
Secde-gâh-ı ‘aşıkândır bir ‘aceb sırdır bu yâ

Hîç beyân u şerhe kudret mi yeter bu kudreti
Ğadrini ğâdir bilir kim eylemişdir rû-nümâ

Vaşf-ı terkîbi ‘anâsırdan cemâlin gösterüp
*Pävü çävü jävü kâ ki si vü dü rüşenâ

Bist ü heşt olur bu ğağ cümle mağall-i ğâl ile
Bist ü heşt ğarf bunlar ile si vü dü ğarf hecâ

Bir de Çâr-deh ma‘ şüm ile On İki İmâm tamâm
Hem Ğadice Fâtıma çün bist ü heşt olur becâ

Lâm-elifle si vü dü olur yine cümle kelâm
*Lâm-elif ğâ’immağam oldı pävü jävü çävü kâ

Bu ğurûfı Ğağ kelâmı bilmeyen ‘ârif degil
Bist ü heşt ü si vü dü Ğağdan olur ol bil cüdâ

Noğta-i vağdetdir oldı bu ğurûfuñ bā‘ işi
Zâhir oldur bāñın oldur ibtidâ ol intihâ

Ey ğağığat sırrına âğâh olup demler uran
Cümlesin gel sen de bil Râşid gibi bā tağt-ı bā

[14. Manzume] Diĝer Ğazel*[Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün]*

Yanar cânım cemâlin şem‘ine pervaneyim cânâ
‘Aceb bu sözlerim efsâne mi mestaneyim cânâ

Döker yaş çeşm-i giryânım eder ta‘ciz bu eĝânım
Olur fâş ğalka pinhânım dil-i dîvaneyim cânâ

Meger himmet ‘inâyet mürşid ü Ğağdan olur yoğsa
*Ben ol dîvâne-i‘ aşkıım ki ğâşâ uşlanayım cânâ

*Esîr-i zülf-i yâr olmuşum aşlâ ğalâş olmam
Kemân ebrûlarıñ hem o tîr-i müjganeyim cânâ

Bilirsin kim ğarīb ü bî-kesiñ Râşid perişandır
Kapundan eyleme maħrûm ki her ân yanayım cānā

[15. Manzume-6b] Müseddes

[Fā·ilātün fā·ilātün fā·ilātün fā·ilün]

‘Aşka yanmağ dileriseñ cān u dilden şadığ ol
İç şarāb-ı ‘aşkı hem sende bu bezme lāyık ol
Mest-i bî-pervā-yı ‘aşğ ol ey gönül hem ayık ol
Derde dermān arar isen bencileyin ‘aşık ol
Gel erenler şem‘ine pervāne-āsā yanık ol
Küntü kenziñ²⁷ maħremi hem Hağ katında ħālık ol

Nefs ü şeytāndan geçüp lāzım ise Raħmān’ı bul
Hem şifāt-ı ādemi ögren de bu erkānı bul
Si vü dü ħaṭṭı Ĥudā’ya sācid ol cānānı bul
Cümle cānlar cānı içre gizlenen ol cānı bul
Eyzan

Heft iklīm dōrt köşeyi gezme böyle serseri
Fażl-ı Yezdān Şir-i Merdān ol veliler serveri
Nokṭa-i vaħdet gözet almağ dilersen ħaberi
Ādemi ma‘nāyı bul²⁸ āyinesi hem mażharı
Eyzan

Şemme vechu ‘llāh²⁹ buyurdı Hağ kelāmında veli
Hem ħaḳıḳat gülüniñ olmuşdur ol da bülbülü
Aç gözüñ bağ zāhidā ādem ne büstānıñ güli
Sende pervāne-şifāt yandırmağ isterseñ dili
Eyzan

Dīde-i ğam-dīdem olmaz bu cihānda yaşımız
Şems-i Tebrizi mişāli kimse kırmaz başımız
Ol Muħammed Muştafā olmaz yine pādaşımız
Şāh ‘Aliyyü’l-Murtażā olmuş idi yoldaşımız
Eyzan

[7a] Gördiğim günden cemāl-i yāre dil ḳanmağdayım
Ol imāmān ile ma‘şüm-pākleri anmağdayım
Bendesı oldığımı ‘ayne’l-yāḳin şanmağdayım
Āteş-i sūzān-ı ‘aşkıñ rüz u şeb yanmağdayım
Eyzan

Nā-ümīd olma gönül cānānımıñ iħsānı çok
Derd ü cevri çokdur ammā ekşeri dermānı çok
Mülk-i ħüsnüñ pādişāhı ‘adl-i bî-pāyānı çok
Sen degilsin ‘aşkıñ Râşid gibi ħayrānı çok
Gel erenler şem‘ine pervāne-āsā yanık ol
Küntü kenziñ maħremi hem Hağ katında ħālık ol

[16. Manzume] Ğazel

[*Fā·ilātün fā·ilātün fā·ilātün fā·ilün*]

Ĥāk-i pāyīn tūtiyā-yı çeşm-i nā-binā olur
Asitānīn Ka‘be’sin cānā bilen dānā olur

Zāhidā ta‘n itme bu ĥāl-i perīşānım görüp
‘Aşık-ı dīdār olan bencileyin şeydā olur

‘Aşk odı düşmüş yanar bu dil derūnum içre hep
Derdimi izhāra cūr’et eylemem şekvā olur

Şanma zāhid zühd ü taq̄vādır bizim bu kārımız
Derdliyüz derd ehliniñ kārı hemān sevdā olur

Secde-gāh-ı ‘aşıkāndır ebruvān-ı dilberān
Zāhidi gör kim inanmaz mā’il-i da‘vā olur

Zūlf-i cānān ger perīşān olmasa ‘ālemde hiç
Tīr-i müjgānı yüzünden bir ulu ğavgā olur

Cānımı cānān için kurbān edersen ‘ār degil
K’ār-ı Rāşid vaşl-ı cānānım için rüsvā olur

[17. Manzume-7a] Ğazel

[*Fā·ilātün fā·ilātün fā·ilātün fā·ilün*]

Zūlf-i yāre hem kemān-ebrūya her dem hū dirim
Ĥāl u hindūlarla müjgānı da bir dil-cūdirim

‘Ārızıñ görseydi zāhid secde eylerdi dirim
Semme vechu’llāh buyurmuş Ĥāk kelāmı bu dirim

Kıble-gāh-ı ‘aşıkāndır ebruvānı arası
Her kaçan görsem cemālin *sellimū şallū*³⁰ dirim

Kıble-i ma‘nā o şāhıñ dest-i kudret ĥattıdır
Kudretiñ kurbānıyım cānım bir içim şu dirim

Rāşid-i miskīn cemāl-i yāre dost olmuş görüp
Rū-yı ‘anber-büyümñ heft-ĥattına şeb-bu dirim

[18. Manzume] Ğazel

[*Fā·ilātün fā·ilātün fā·ilātün fā·ilün*]

Şāh-ı Merdān bendesiyim hem Muĥammed ümmeti
Geçmişim dūnyā deniden n’eylerim ben devleti

Dü-cihānda matlābıñ zāhid eger rif‘at ise
Terk-i cān it Şāh Ĥasan yolunda koy bu zilleti

Ĥānedān-ı Ehl-i Beyt rāhında cānım kıl fedā
Kerbelā şāhı Ĥüseyn’e bende ol bul rif‘ati

Hem İmâm Zeyne'l-‘ Abâ Bâkır yolunda şâdıķ ol
Ca‘ ferî‘den al sebaķ Hâķdan bulursun ni‘ meti

[8a] Mûsî-i Kâzım İmâm Mûsâ Rızâ’ya kııl penâh
Şâh Hâsanü’l-‘ Askerî’ye baş kesüp it hıdmeti

Mehdî-i şâhib-zamân oldı cihânda pâdişâh
Bu vücûduñ mülkini teslîm idüp bul vaķdeti

Râşid-i bî-çâre her dem luţf-ı pîrdir maţlabıñ
Gel erenler râhına ķurbân olup al himmeti

[19. Manzume] Nefes

Feryâdımız zâhid Hâķķ’a niyâzdır
Cânlar fedâ itsek râhına azdır
Yârîñ kaķrı bize biliriz nâzdır
Gel dînim imânım İmâm Hüseyn
Gözlerimiñ nûrı Hâsan Hüseyn

Size ‘ aşık olan cânından geçer
Başımı kesdirüp kanından geçer
Cihân mülkin görmez yanından geçer
Eyzan

‘ Aşıklıķım neyle işbât edeyim
Dökmedim kanımı heyhât edeyim
Erenler deminde şebât edeyim
Eyzan

Kerbelâ demleri cânâ toķunur
Ol Yezîd’e dâ’im la‘ net oķunur
Yezîdler bo[y]nına halka taķınur
Eyzan

[8b] ‘ Aşıklarıñ kârı âh ile feryâd
Şâd olmaz ‘ âlemde cümlesi nâ-şâd
Bu cihân mülketi olmasın âbâd
Eyzan

Aķıtma gözümden kan ile yaş
‘ Aşıklarıñ bende oldum yoldaş
Erenler serveri Hâcî Bektaş³¹
Eyzan

Muhammed deminiñ serveri sensin
Lâ-fetâ mülkiniñ mażharı sensin
Bî-çâre Râşid’iñ rehberi sensin
Gel dînim imânım İmâm Hüseyn
Gözlerimiñ nûrı Hâsan Hüseyn

[20. Manzume] Gazel

[*Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün*]

Cemâliñ gösterüp aşkılarıñ hayrân edersin sen
Vişâl-i yek-demiñ-çün nice cân nâlân edersin sen

Şarâb-ı aşkıña qandır gönül pervânesin yandır
Baña bu luğ u ihsândır helâk-i cân edersin sen

Vücûdum cümle mahv oldu vişâlınden nişân buldı
Dönüp bigânelerle ülfeti her ân edersin sen

Nedir bu sendeki hâlet baña hicrânımı kısmet
Beni âgyâra hem nisbet sirişkim çan edersin sen

Kemân ebrûlarıñla tîr-i müjgânıñ nişân-gâhı
Bu sinem eyledim cânâ nasıl fermân edersin sen

[9a] Dil-i şad-pâremi müjgân okı mecrûh idüp cânâ
Sezâ-vâr-ı vişâliñ aşıkça dermân edersin sen

*Dem-â-dem Râşid-i bî-çâreye gözden dökdirüp çanı
Vişâliñ va' d idüp bigâne-veş seyrân edersin sen

[21. Manzume] Nefes

Ağlarım ağlarım yanar ağlarım
Yâr seniñ aşkıñla ciger dağlarım
Mâtem-güzün olup ser bağlarım
Gel dînim imânım İmâm Hüseyin
Gözlerimiñ nûrı Hasan Hüseyin

Yol erkân öğrendiñ şâhim 'Alî'den
İkrâr itdiñ sende *kalû belâdan*
Aldık naşib şükür Bektâş Velî'den
Gel dînim imânım İmâm Hüseyin
Gözlerimiñ nûrı Hasan Hüseyin

Oldı biri zehre mübtelâ gönül
Ol biri de tiğ-i Kerbelâ gönül
Hâk-i pâyı derde hem devâ gönül
Eyżan

'Aşkıñla içersem zehri sem degil
Tiğ-i 'adû kesse başım ğam degil
Bu cân harâm olsun gözüm nem degil
Eyżan

Muhammed 'Alî nesl-i pâkiñiz siziñ
Tütüyâdır göze hâkiñiz siziñ
Dermân bulurlar ğam-nâkiñiz siziñ
Eyżan

‘Âşık olan size cān hāvfiñ çekmez
 Top eyler başını sözünden geçmez
 Râşid-i bî-çâre ölmeden kaçmaz
 Eyzan

[22. Manzume-9b] Ğazel

[Fâ·ilâtün fâ·ilâtün fâ·ilâtün fâ·ilün]
 Secde-gâh-ı ‘âşıkândır ebruvâmı arası
 Çünkü hüsünden nişân oldu cihân meh-pâresi

Semme vechu’llâh beyânından rumûz-ı Hâk budur
 Mekteb-i ‘aşk içre zâhid bil yüziniñ karası

Geh sitem gâhî elem gâhî yanar ağlar gezer
 Düşmüşüm bir derde kim aşlâ bulunmaz çâresi

Tîr-i müjgânîñ idüp sînem güzel şad-pâre âh
 Merhem-i vaşlıñ olur yoğsa oñulmaz yâresi

Râşid-i bî-çâre olmuş pîr-i ‘aşkıñ bendesi
 Şerbet-i himmetle mestdir bu gönül âvâresi

[23. Manzume] Diğer Ğazel

[Mefâ·ilün mefâ·ilün mefâ·ilün mefâ·ilün]
 Baña şimden girü cānâ cihân kāmı haram olsun
 İçem ‘aşkıñ şarâbîñ mest olam ‘âlemde nâm olsun

Küşâd olsun der-i meyhâne cānâ seniñ-içün hep
 Der-i luftunda ‘uşşâkıñ murâdınca be-kâm olsun

Yanar ‘âşıklarîñ dâ’im vişâl-i derd-i ‘aşkıñdan
 Dem-i vaşlıñ gel ey cānâ gerekse şubh u şâm olsun

Döker kan dîde-i ‘âşık zamânîñ gözlemez aşlâ
 Cemâlin göster ey dilber bu bir teklîf-i hām olsun

[10a] Kemîne Râşid-i miskîn sığınmış dergeh-i pîre
 Mürüvvet eyle hünkârım bu nâkıs hep tamâm olsun

[24. Manzume] Ğazel

[Fâ·ilâtün fâ·ilâtün fâ·ilâtün fâ·ilün]
 Mest-i ‘aşkız şanma zâhidler gibi ayıklarız
 Şem‘-i vaşl-ı yâre mahrem sînesi yanıklarız

Ehl-i zevkiz zevkimüz dâ’im olur derd ü elem
 Derdimüz dermân içinde gizlidir tanıqlarız

Küh-ken olmazdı Ferhâd vaşl-ı Şîrîñ³² için
 Görse ger bu süziş-i pervâne-veş şadıqlarız

Hānedān-ı Ehl-i Beyt'îñ rāhına koyduķ seri
Cān u dünyādan geĉüp peşmine-püş 'aşıkırlarız

Rāşid-i kemter dem-ā-dem pīr-i 'aşkıñ himmetiñ
Dergeh-i hünkāra var yalvar yaķar lāyıkırlarız

[25. Manzume] Nefes

Yā Rab nedir derdim benim
'Aşkıñla yandır bu yenim
Gelmiş olup hem miskinim
Mücrim isem de bendenim

Yanmaķ baña āsān olur
Bu derdime dermān olur
Kaħrıñ hemān iħsān olur
Cümle fedā cān u tenim

Aķsın gözümde kanlı yaş
Esrārımı faş itmem faş
Derdim olur baña yoldaş
Şad-pāre olsa bedenim

[10b] Tā-şubħa dek uyanık ol
Rāşid sözünde şādık ol
Hem vaşl-ı yāre lāyık ol
Destimdedir ol resenim

[26. Manzume] Ğazel

[*Fe·ilātün fe·ilātün fe·ilātün fe·ilün*]
Eşki-çesimim dökilüp seyl-veş seylān olsun
Bāri bu derdli dile eşki ile dermān olsun

Ķoymuşum cān u serim rāhına sermāye hemān
N'ola kırım bedeli zerrece iħsān olsun

Āteş-i 'aşkıñ ile yanmağa hiç ĝam çekmem
Bu ħarābe dil-i bi-ĉāre de sūzān olsun

Ķün baña 'arz-ı cemāl eyledi ol yār-ı elest
Derd ü ĝamla bu tenim cümlesi yeksān olsun

*Hānedān-ı Ehl-i Beyt'îñ 'aşkına yā Rabb-i mūr
N'ola Rāşid de hemin luşfuna şāyān olsun

[27. Manzume-Müseddes] Merşiye-i Şāh-ı Şehīdān

[*Fā·ilātün fā·ilātün fā·ilātün fā·ilün*]
Mācerā-yı Kerbelā geldükçe her dem yādıma
Yāreler hem şerħalar açdım dil-i nā-şādıma
Şeh Hüseyn'îñ mātemi oldu sebab berbādıma

Öyle mağmûm olmuşum mümkün değil âbâdına
Kûh u şahrâlar taḥammül eylemez feryâdına
Ey benim feryâd-res Rabbim yetiş imdâdına

[11a] Ehl-i Beyt'in mâtemiyle dîdeler kan ağlasın
Çarḥ-ı gerdün tırmasın 'aḫsine devrân eylesin
Ol da itdiği zulümden oldu pişmân n'eylesin
Ḥaşre dek kan ağlasın çâk-i giribân eylesin
Eyzan

Ḳılmadıñ hürmet şehîde tutmadıñ ḥavf-ı Ḥudâ
Muştafâ vü Murtaẓâ'dan itmediñ zerre ḥayâ
Ḥaḳ mekânıñ düzaḥ itsin ey Yezîd-i bed-liḳâ
Zü'n-tiḳâmsın intiḳâmım al benim *yâ Rabbenâ*
Eyzan

Muştafâ n'itdi saña ta' lîm-i îmân eyledi
Ey Yezîd küfrüñ bıraḳdırdı Müselmân eyledi
Cennet-i a' lâ ile tebşîr-i Sübhân eyledi
Bilmedi mel'un Yezîd in'âm-ı küfrân eyledi
Eyzan

Nâ-ümîd olmam der-i lutfundan iḥsân isterim
Derdliyim nâ-çâr ḳaldım derde dermân isterim
Merḥamet iḥsân seniñ kemter de her ân isterim
Kerbelâ şâh-ı şehîdân ḳanı-çün ḳan isterim
Eyzan

Muştafâ evlâdına zulmi niçün gördüñ revâ
Ol şehîñ ḳanıyla rengin oldu deşt-i Kerbelâ
La' net olsun şad-hezârân ey Yezîd her dem saña
Tâ-ḳıyâmet âh u efgân eyler oldum Râşîdâ
Kûh u şahrâlar taḥammül eylemez feryâdına
Ey benim feryâd-res Rabbim yetiş imdâdına

3. Sonuç

Şimdiye kadar yapılan çalışmalarda Râşid Alî Efendi'nin hayatıyla ilgili bilgiler, genellikle *Osmanlı Müellifleri*'nden aktarılmıştır. İlgili kaynaklara göre "Râşid, Kemter ve Kemterî" mahlaslarını kullanan şair, eserlerinde tasavvufî bir dil kullanmış, Bektaşî tarikatinin duygularını şiirlerine yansıtmıştır. Üsküdar'da 1894'te vefat etmiş, Çamlıca'ya defnedilmiştir. Bu makalede incelenen divânçe niteliğindeki eserin şairin dünya görüşü, terennüm ettiği duygular, kullandığı mahlaslar gibi verilerden hareketle Râşid Alî Efendi'ye ait olduğu düşünülmektedir.

Râşid *Divânçe*'sinin tespit edilen tek nüshası Milli Kütüphanede (MK) bulunmaktadır. Katalog kaydında yazar adı olarak Râşid Bektaşî yazılmıştır. Toplam

on altı varaktan oluşan nüshada on altı gazel, yedi nefes, iki muhammes-i mütekerrir ve iki müseddes-i mütekerrir olmak üzere yirmi yedi manzumeye ait toplam 571 mısra yer almaktadır. Nüshanın başı ve sonu eksik olup sonundaki şiir mecmûasında farklı şairlere ait manzum metinlere yer verilmiştir. Nüshada yer yer imlâ hataları yapılmıştır. Ayrıca aruz ve hece ölçüsünde bazen tutarsızlıklar söz konusudur. Çimen, bir çalışmasında şairin 122 büyük sayfadan ibaret bir dîvânının olduğunu ve bu eserde şaire ait 2100 beyte yer verildiğini iddia etmiştir. Ancak bu iddiayla ilgili somut bir bilgiye ulaşılmadığından bu çalışmada yer verilmemiştir.

Şair, Dîvân şirininin bir temsilcisi olmaktan ziyade Tekke-Tasavvuf şiirinin Bektaşî bir şairi olarak ön plana çıkmaktadır. *Dîvânçe*'de yer alan şiirlerin muhtevaları ve şiir türleri bunu göstermektedir. Râşid, şiirlerinde Şia'nın On İki İmamından övgüyle bahsetmiş, özellikle Hz. Ali'ye sevgisini dile getirmiştir. Şair, Hz. Muhammed'le beraber Hz. Ali'ye olan yakın ilgisini anlatmıştır. Hatta denilebilir ki, Râşid'in tüm manzumelerinde Hz. Ali'ye olan yakın ilgisi arka planda önemli bir fon olarak durmaktadır. Hz. Hüseyin'in şehadetinin yanında Ehl-i Beyt'in fertleri de Râşid'in şiirlerinde yerini almıştır. Hurûflik, Haydarîlik ve Caferîlik gibi yaklaşımlar, Râşid'in fikir dünyasında önemli yer tutmaktadır. Onun şiirinde Hz. Hüseyin en güzel dualarla anılırken Yezid ise sürekli lânetlenir.

5. Sonnotlar

¹ Bu mısradaki vezin hatası vardır. Bu hata “Kaya, Resul. (2008). Mehmet Nâil Tuman ve Tuhfe-i Nâilî'si (İnceleme-Metin-İndeks. s. 301-400. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. s. 66.” künyeli kaynaktan da mevcuttur.

² *Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*

“Naş-ı şun' uñ remz eder hüşnüñde rü'yet perdesi
H'âce-i hüküm-i ezeldendir haqîkat perdesi

Sîreti şüretde mümkündür temâşâ eylemek
Hâ'il olmaz 'ayn-ı 'irfâna başîret perdesi

...

Şem'-i 'aşka yandırıp taşvîr-i cismiñdir geçen
Ademi âmed şüd itmekte 'azîmet perdesi

Hangi zılla ilticâ itseñ fenâ bulmaz 'aceb
Oynadan üstâdı gör kurmuş muhabbet perdesi

Dergah-i Âl-i 'Abâ'da müstaķim ol Kemterî
Gösterir vahdet elin kalkdıkda keşret perdesi” (Kurnaz ve Tatçı, 2000: 212).

³ Ayrıca bu mersiye Sadeddin Nüzhet Ergun'un çalışmasında da yer almaktadır (1956: 145-147). Aynı mersiye Çaglayan, hazırlamış olduğu doktora çalışmasına Ergun'dan alıntı yaparak almıştır (1997: 297-300).

⁴ Bu mersiye'nin başlangıç mısrası “Geldi ey dil mâh-ı mâtem sıdkını sagla bugün” iken son mısrası şöyledir: “Kissahâ-yı Ehl-i Beyt'i yâd idüp agla bugün”. Toplam yedi bend

olarak verilmiş olan bu mersiye-yi Çağlayan doktora çalışmasına almıştır (1997: 296-297). Kaynak olarak “Kemterî (Ali Reşid Bey), *Mecmû'a-i Eş'âr*. İstanbul Belediyesi. Atatürk Kitaplığı. s. 21-23.”ü kullanmıştır.

⁵ “Abdallığın binâsını sorarsan
Evvelâ Muhammed Alî abdaldır
Hakikat ilminin aslın sorarsan
Cümle ululardan ulu abdaldır.

...

Ben abdallıktan geriye kalman
Tuttum abdallığı elimden salman
Hem Hadîce, hem Fâtıma, hem Selmân
Kemer-bestelerin beli abdaldır” (Ayata, 2012: 56-57)

⁶ *Dîvânçe*’de yapılan incelemede gazel sayısının on üç değil on altı olduğu tespit edilmiştir.

⁷ Bu makale için manzumelerin vezni tespit edilmiş ve metin kısmı transkripsiyon alfabetiyle yazılmıştır. Bu manzum metinlerin herhangi bir el yazma nüshasına ulaşılmamıştır.

Fâ·ilâtün fâ·ilâtün fâ·ilâtün fâ·ilün
Yâr elinden içmişim ‘aşkıñ meyin çokdan beri
Anıñ için püş ü pây urmağdayım çün serseri
Hubb-ı Haydar’la dolupdur gönlümün her bir yeri
Bende-i Âl-i ‘Abâ’yım i‘timâdim Ca‘ferî
Yüzseler cümle vücûdum kalmasa tende deri
Dönmezem bâb-ı ‘Alî’den Haydariyim Haydarî

...

Hażret-i Mûsa’r-Rızâ’dır ehl-i ‘aşkıñ rehberi
Hem Taķî vü Bâ Naķî’dır dü cihân serverleri
‘Askerî’dır zümre-i nâciyyenün ser-‘askeri
Mehdî-i şâhib livânîñ yoluna ey Kemterî / Eyzan

Şair bu manzumede Caferî ve Haydarî olduğuna vurgu yapmaktadır. Haydarîliğin inanış ve rutinleriyle ilgili detaylı bilgi için bkz. Yazıcı, Tahsin. (1998). “Haydariyye”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. XVII. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 35-36.

Ayrıca Caferîlikle ilgili detaylı bilgi için bkz. Kahraman, Hayreddin. (1993). “Caferiyye”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. VII. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 4-10.

⁸ Fâ·ilâtün fâ·ilâtün fâ·ilâtün fâ·ilün
Hâzin-i gencine-i sırr-ı Hudâsın yâ ‘Alî
*Vâriş-i zât-ı Peygamber hel etâ’sın yâ ‘Alî

...

Luţfuna muhtâcdır her vech ile bu Kemterî
Şefkat itmek mücrimine mübtelasın yâ ‘Alî

⁹ Fâ·ilâtün fâ·ilâtün fâ·ilâtün fâ·ilün
Tâ ezel bezminde ikrâr eyleyen Şi‘îleriz
Bunda ol ikrârı tekrâr eyleyen Şi‘îleriz

...

Haķ Muhammed’le ‘Alî’niñ sayesinde Kemterî
Nefs-i bed evhâmı bizâr eyleyen Şi‘îleriz

¹⁰ Nüsha boyutları 185x120-170x90 mm olup eser toplam 16 varaktan müteşekkildir. Satır sayısı farklı olan eser, *rika* hattıyla yazılmıştır. Eser ciltsiz olup içinde on altı gazel, yedi nefes, iki muhammes ve iki müseddes yer almaktadır. Metinler, nazım şekilleri açısından karışık olarak sıralanmıştır. Ayrıca müstakil bir dîvân özelliği taşımamaktadır. Eserin başı ve sonu eksiktir. 19-24. varaklarda ters ciltlenmiş bir *mecmû'a-i eş'âr* bulunmaktadır. Nüshanın 1a numaralı sayfasında kırmızı kalemle Arap alfabesiyle parantez içinde *Dîvân-ı Râşid* yazılmıştır. Bu başlığın sonradan farklı bir kırmızı kalemle yazıldığı anlaşılmıştır. *Râşid Dîvânçe*'si nüshasının başında ve sonunda yer alan mısralar şunlardır:

Baş: Yâ Muhammed yâ 'Alî çağır kamu cân u tenim
Haydar-ı Kerrâr-ı 'aşkım Hayderîyim Ca'ferî

Son: Kûh u şahrâlar taħammül eylemez feryâdîma
Ey benim feryâd-res Rabbim yetiş imdâdîma

İncelenen nüshanın tarihiyle ilgili herhangi bir kayıt yoktur. Ancak 14a'da 322 rakamı yazılıdır. Şayet bu, hicrî 1322 ise eldeki yazmanın, milâdî 1904-1905 yıllarına ait olduğu düşünülebilir. Ancak 322 tarihinin altında bulunduğu manzume, bu *Dîvânçe*'nin şairi olan Râşid'e ait değildir. Dolayısıyla buradan hareketle Râşid'in eserleriyle ilgili bir tarihi tespit etmek doğru olmayabilir. Râşid Ali Efendi'nin ölüm tarihi kayıtlarda 1894 olarak verilmiştir. Bu da bu *Dîvânçe*'nin başka bir nüshasının olabileceğini, sonradan derlenip toparlanmış olabileceğini ya da başka ihtimallerin de göz önünde tutulması gerektiğini akla getirmektedir.

¹¹ Bu şiir mecmûasında ismi ya da mahlası kullanılmış şairler şunlardır: Şîrî (XVII. Asır): Şîrî'nin dokuz dörtlükten oluşan bir nefesine burada yer verilmiştir (11b-12a). Burada kısmen verilmiş olan bir nefesi Gölpınarlı, kitabında "Devriyeler" başlığında Şîrî'ye ait bir manzume olarak vermiştir (T.y: 76-77). Hatâyî: Bu mecmûada şairin on dört mısralık "Dâstûr Yâ Hû" başlıklı bir nefesine yer verilmiştir (12a). Tûrâbî: İlgili manzumenin altındaki tarihle beraber Fakî-zâde Muhammed ismi yazılmıştır. Bu şairin toplam on dörtlükten oluşan bir nefesine burada yer verilmiştir. Dörtlüklerden birinin bir mısrası noksanıdır. Bu yüzden toplam mısra sayısı otuz dokuzdur (13b-14a). Azîm: Bu şairin on iki mısralık bir manzumesine yer verilmiştir (14a-14b). Cemâlî: Mecmûada Cemâlî'ye ait yedi beyitten oluşan bir gazel yer almaktadır (14b-15a). Sûhî (?): Şaire ait toplam on yedi mısradan oluşan bir nefese yer verilmiştir (15a). Tûrâb (?): Bu şairin önce zikredilen Tûrâbî ile ilişkili olabileceği unutulmamalıdır. Şaire ait beş beyitlik bir manzume yer verilmiştir (15b). Semmâr (?): Mecmûada bu şaire ait beş beyitlik bir manzume bulunmaktadır (16a). İzzet: Bu şaire ait sekiz beyitlik bir manzumeye yer verilmiştir (16a-b). Ayrıca bu mecmûada kime ait olduğu tespit edilemeyen birkaç Farsça beyte de yer verilmiştir (15b). Nüshanın sonunda Farsça ve Arapça ifade ve beyitler yer almaktadır. Bu kısmın özensiz bir şekilde istisna edildiği görülmüştür.

¹² Buraya *Dîvânçe*'de muhteva açısından önem arz eden bazı manzumelerin muhtevasına yer verilmiştir: Birinci gazelde şair, kendi dünya görüşüne yakın dinî ve itikadî şahsiyetleri zikretmiş ve onlardan övgüyle bahsetmiştir. Bunlar arasında en başta Hz. Muhammed'i anmış, ardından Haydar-ı Kerrar olan Hz. Ali'ye yer vermiştir. Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Haydarî, Caferî, Kerbelâ, (Zeynel) Âbidin, İmam Bâkır, Kâzım, Mûsâ, Takî, Bâ-Nakî ve Askerî gibi Şia imamlarının isimlerini zikretmiştir.

Üçüncü sırada yer alan nefeste âşık kişinin sürekli inleyeceği, bir rehber bulunursa kişinin dünyada boş gezmeyeceği, tüm sözlerin Hakk'ın manasının yanında bir nokta olduğu, kişinin tüm varını terk ederek sevgilisini ve Allah'ın cemâlini görmeye nâil olacağı belirtilmiştir.

Beşinci sırada yer alan gazelde âşık, Şâh-ı Merdân Hz. Ali yolunda olduğunu, o yolda yanıp perişan olmak istediğini, talihinin kötü olduğunu, çaresiz kaldığını belirtmiştir. Altıncı sırada yer alan gazelde şair, Divân edebiyatının kozmogonisine tamamen uygun lirik bir âştan bahsetmiştir. Sıradaki nefeste âşık, vahdetten uzak düşmüş, ancak sevgilinin güzel yüzüne mahrem olmuştur. Âşık, On İki İmamla beraberdir, ayrıca her zaman erenlerin yanındadır.

Yirmi ikinci sıradaki gazelde şair, aşk pirinin kölesi olmuştur, aşkından dolayı acı çekmektedir. Diğer gazelde şair, çektiği aşk acısını âşıkane bir tarzda dile getirmektedir. Yirmi dördüncü sırada yer alan gazelde şair, zahitleri eleştirmekte, kendi aşkının Ferhad ve Şirin'in aşkının fevkinde olduğunu belirtmektedir. Şair, Ehl-i Beyt'in yolundadır. O, bu hâliyle aşk pirinin dergâhının lâyığı olmuştur.

¹³Eserdeki gazellerden sekizi fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün kalıbıyla, yedisi mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün kalıbıyla, biri de fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün kalıbıyla yazılmıştır. Eserde yer alan ikimuhammes ve iki müseddes de fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün kalıbıyla yazılmıştır. Bundan hareketle şairin şiirlerinde Türkçede çokça kullanılan aruz kalıplarını tercih ettiği söylenebilir.

¹⁴“Kemter” birinci gazelde bir mahlası çağrıştıracak şekilde kullanılmıştır. Ancak bu ifade gazelin makta beytinde değildir. Gazelin makta beytinde “Râşid” mahlasına yer verilmiştir. Ayrıca on ikinci sırada yer alan muhammeste altıncı bentte “kemterim” ifadesi kullanılmıştır. Burada bu ifadenin mahlas olma ihtimali vardır. Ancak aynı manzumenin yedinci bendinde “Râşid” ifadesi, açık bir şekilde mahlas olarak kullanılmıştır. Yirmi dördüncü sırada yer alan gazelde Râşid-i kemter tamlamasında kemter, Râşid'in bir sıfatı olarak kullanılmıştır. Yirmi yedinci sırada yer alan müseddeste beşinci bentte ise kemter kelimesi ve altıncı bentte de Râşid mahlası kullanılmıştır. Bu bentteki kemter ifadesi, ayrıca bir mahlası da çağrıştırmaktadır. Sonuç itibarıyla yukarıdaki örneklerde Kemter ifadesinin şairin kullandığı mahlaslardan birine delalet edebileceği düşünülmektedir. *Dîvânçe*'de yer alan diğer yirmi iki manzumede Râşid mahlası, açık bir şekilde kullanılmıştır. Üçüncü sırada yer alan nefeste ise herhangi bir mahlas kullanılmamıştır. Buna göre şairin Râşid mahlasını açıkça kullandığı görülmüştür. Kemter sözcüğünün ise “Kemter” mahlasına işaret edebileceği düşünülmektedir. Öte yandan nüshada yer alan hiçbir şiirde “Kemteri” mahlasının kullanılmadığı tespit edilmiştir.

¹⁵*Dîvânçe*'de elif harfinin bazen a/e sesini karşılamak için kullanıldığı görülmüştür. Örnek: gizlenen “كيزلنن” (6b). Bazı kelimelerin farklı şekillerde yazıldığı tespit edilmiştir. Örnek: “gözlerimiñ” kelimesi, -i sesi için “ye” harfiyle yazılmıştır. Ancak hemen aynı sayfada bu kelimenin “ye” harfsiz yazılışı da yer almaktadır (8a-b). Bazı terkiplerde izafet kesresinin “ye” harfi ile gösterildiği tespit edilmiştir: Dil-i âvâremi (4b), cemâl-i şem'ine (5a), Şems-i Tebrizî (6b), âteş-i süzân (7a) vs. Ayrıca “-dik” ekindeki “i” sesinin bazen Arapça “ye” harfiyle yazıldığı görülmüştür: itdigiçün (2a), itdigiñ (4b), gördigim (7a). Bu ek genellikle “ye”siz olarak da yazılmıştır: didükleri (4b), geldükçe (10b). Bunun yanında ekin bir yerde “vav” harfiyle yazıldığı tespit edilmiştir: itdügi (5b).

¹⁶Makalenin hacmini de dikkate alarak buraya sınırlı sayıda edebî sanata ve bu edebî sanatların geçtiği birkaç örneğe yer verilmiştir. Sanatlar birkaç hariç izah edilmemiş, her

sanatın geçtiği ifadeler altı çizili olarak yazılmıştır. Ayrıca tespit edilen sanatlar, alfabetik olarak sıralanmıştır. Aliterasyon: Cümle cânlar cânı içre gizlenen ol cânı bul (15), Âteş-i süzân-ı ‘aşkı m rüz u seb yanmağdayım (15). Örneklerde “c” ve “ş” seslerinin tekrarı söz konusudur.

İhâm: Vişâl-i yek-demîñ-çün nice cân nâlân edersin sen (20). “Dem” kelimesi, “nefes, an” gibi gerçek manalara da gelmektedir. Bu manaların bu örnekte beraber kullanıldığı görülmektedir. Dem burada “bir anlık kavuşma ya da bir nefeslik kavuşma” manaları ile beraber kullanılmıştır.

İktibas: ...zulmetden ederler seyr-i mâ-evhâ (2), Bismi’llâ yazılmış (7), Üscudü buyuruldu Hağdan şânına (7).

İştikak: Hîç beyân ü şerhe kuğret mi yeter bu kuğreti / Kadıñıñi kadıñ bilir kim eylemişdir rû-nümâ (13).

Mecâz-ı mürsel: Mekteb-i ‘aşk içre zâhid bil yüziniñ karası (22), İçem ‘aşkıñ şarâbıñ mest olam ‘âlemde (23).

Mübalağa: bulunmaz derdime çäre (5), Eşk-i çeşmim her gice tâ subha dek seylân olur (6).

Nida: Yâ Muhammed yâ ‘Alî (1), Gel ey zâhid oğu bu Manıku’ı-Ṭayr’i sebağ-h’ân ol (2).

Telmih: Kâmer emriyle şağ oldı bu emr-i Hağğa kıl tã’at (11), Râh-ı ‘aşk içre cihânda bir Yed-i Beyzâ (2).

Tenasüb: Hâce-ı ekber itdim ķurbâna geldim (9), Veled mazhar olur sırrına çünkü âdem olmuş eb (10).

Teşbih: Bu vücûdum mülküni cümle perîşân itseler (1), Gözlerimiñ nürü Hasan Hüseyin (21)

Teşhis: Uyansın dil bu ğafletden olup mest cãm-ı vağdetden (10), Kemân ebrûlarıñıñ ķaşdı vardır bu dile (10).

Tezad: Göñül âyinesin silmiş ķaradan aķ seçilmiş (2), Perîşân zülfünü gördükçe olmaz bu dilim âbâd (10).

¹⁷Mısra sonlarındaki parantez içindeki rakamlar, metin kısmındaki manzumenin sıra numarasını göstermektedir. Başına devlet ermek: Cemâl-i şem’ine baķsın irer başına bir devlet (11); Başına karalar (siyahlar) bağlamak: Başına şimden berü ol çarĥ siyehler bağlasın (8); Bir içim su: Ķudretiñ ķurbânyım cânım bir içim şu dirim (17); Ciger dağlamak: Kerbela-yı ‘aşka dūş oldum cigerler dağlarım (1, 8); Derde giriftar olmak: Ki bir derde giriftârım ki hâlîm pek perîşândır (5).

¹⁸Bismi’llâ¹⁸: Allah’ın adıyla (7); Ķâlû belâ¹⁸: Evet dediler (21); Mâ-evhâ¹⁸: Vahyedilen şey (2); Şemme vechu’llâhi¹⁸: Artık Allah’ın zatı oradadır (15, 17); Üscudü¹⁸: Secde ediniz (7). Şu ifade ise Dîvânçe’deki bir hadisten yapılmış olan tek iktibas örneğidir: Küntü kenzen¹⁸: Ben hazine idim (15). Ayet ve hadis dışında metinde yer alan Arapça ifadeler ise şunlardır: Bârek-allâh: Allah mübarek etti. Allah mübarek etsin (13); Es-selâm: Selam olsun

(7); ‘İlmu’l-esmâ’: İsimlerin ilmi (2); Lâ-fetâ: Kahraman yoktur (12, 19); Sellimū şallū: Selâm ve salât olsun (17); Yâ Rabbenâ: Ey Rabbim! (27)

¹⁹ Beytin anlamı: Ey zamanı gösteren (zamana yön veren) sahip! Kimsesiz Râşid garip oldu. Böyle bir küle (toprak rengine dönmüş) garibe yardım et, acı.

²⁰ Metinde geçen her manzumeye sırayla bir numara verilmiştir. Bu işlem yapılırken el yazmasındaki sıraya riayet edilmiştir. Bazı mısra başlarına mısranın hece ölçüsü ya da aruz kalıbına uymadığını göstermek için (*) işareti konmuştur.

²¹ Yazıldığı kısım yırtık olduğundan bu beyit okunamamıştır. Bu yüzden metnin bu kısmı eksiktir.

²² Takî ve Nakî, Şia öğretisine göre dokuzuncu ve onuncu imam olarak bilinirler (Levend, 1984: 5).

²³ Beytin anlamı: Ey zamanı gösteren (zamana yön veren) sahip! Kimsesiz Râşid garip oldu. Böyle bir küle (toprak rengine dönmüş) garibe yardım et, acı.

²⁴ Fe evhâ ilâ-abdihî mâ evhâ (Kur’ân, Necm: 10). “Böylece Allah, kuluna vahyedeceğini vahyetti.”

²⁵ Sayfanın bu kısmı yırtıktır.

²⁶ Sayfanın bu kısmı yırtıktır.

²⁷ Hadis: “Kuntu kenzen lâ-u’refu fe-aḥbâbtu en-u’refe fe-ḥelaḳtu ḥelḳan fe-‘arreftuḥum bi fe-‘arafünî.” “Ben tanınmayan bir hazineydim. Tanınmak istedim. Bazı mahlûkatı yarattım. Kendimi onlara tanıttım. Onlar da beni tanıdılar.” Detaylı bilgi için bkz. El-Aclûnî, İsmail b. Muhammed. (T.y.). *Keşfü’l-hafâ*, c. 2. Basım yeri yok: Dâru İhyâi’t-Türâsî’l-‘Arabî. s. 132.

²⁸ bul: bul hem MK

²⁹ “Her ne yana dönerseniz Allah’ın vechi oradadır” (Kur’ân, Bakara: 115) ayetinden iktibas edilmiştir.

³⁰ Salât ve selâm getirmek anlamındadır.

³¹ Şiirin bu kıtası 10’lu, diğer kıtaları ise 11’li hece ölçüsüyle yazılmıştır.

³² Şirin’ün: Şirin’den (?) MK

Kaynakça

- Arslan, Mehmet ve Erdoğan, Mehtap. (2009). *Kerbela Mersiyeleri*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Ayata, Saim. (2012). “Anadolu Abdalları”. *ERUIFD* 14, 51-62.
- Batur, Suat. (1998). *Açıklamalı-Örnekli Türk Halk Edebiyatı*. İstanbul, Türkiye: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Bektaşî, Râşid. (Tarih Yok). *Dîvân-ı Râşid*. (Arşiv No: 06 Mil Yz A 6716). Ankara: Milli Kütüphane (MK). Yazmalar Koleksiyonu.
- Çağlayan, Bünyamin. (1997). “Kerbela Mersiyeleri”. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çift, Salih. (2001). “Osmanlılar Döneminde Bursa’da Bektaşî Kültürü ve Bektaşî Tekkeleri”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 10. S. 2, s. 225-239.
- Çimen, Tarık. (Tarih Yok). *Yaşamış ve Yaşayan Alevî-Bektaşî Ozanları: Kemterî*. (Erişim tarihi: 18.10.2016). www.islamkutuphanesi.com: <http://www.islamkutuphanesi.com> adresinden alındı.

- Dilçin, Cem. (2009). *Örnekle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: TDK Yayınları.
- Doğanay, Namık Kemal. (2014, Nisan). “Kemterî”. Erişim tarihi: 20.10.2016. <http://www.asikremzani.net>. adresinden alındı.
- El-Aclûnî, İsmail b. Muhammed. (Tarih Yok). *Keşfü'l-Hafâ', c. 2. Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî*.
- Ergun, Sadeddin Nüzhet. (1956). *Bektaşî Şâirleri ve Nefesleri*. İstanbul: Maarif Kitaphanesi.
- Ertürk Kurtoglu, Sibel. (2011). “Yüzyıllık Alevi Nefesleri Yazılı Kaynak Oldu”. Erişim tarihi: 21.10.2016. <http://www.yazete.com> adresinden alındı.
- Göksu, Erkan. (2015). “Türkiye Selçuklu Ordusundaki Frenk Ücretli Askerler ve Babaîler İsyanı'nın Bastırılmasındaki Rollerini”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 74, 211-233.
- Gölpınarlı, Abdülbaki. (Tarih Yok). *Alevî-Bektaşî Nefesleri*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- İşık, Zekeriya. (2015). “Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim-Kültür Politikaları Yoluyula Bektaşilik ve Kızılbaşlığı Tasfiye Girişimleri (1826 Sonrası)”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 76, 31-53.
- Kahraman, Hayreddin. (1993). “Caferiyye”. *TDV İslâm Ansiklopedisi, c. 7*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 4-10.
- Kaya, Resul. (2008). “Mehmet Nâil Tuman ve Tuhfe-i Nâilî'si (İnceleme-Metin-İndeks. Sayfa 301-400)”. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kılıç, Filiz. (2007). “Kültür Tarihimizde Filibe ve Filibeli Divan Şâirleri”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 43, 67-80.
- Koltaş, Nurullah. (2017). “The Bektashi Order In Bulgaria-A 16th Century Document On Elmali (Elmalu) Baba Dargâh”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 81, 9-26.
- Kurnaz, Cemal ve Tatçı, Mustafa. (2000). *Osmanlı Müellifleri ve Ahmet Remzi Akyürek, Miftâhü'l-Kütüb ve Esâmî-i Müellifin Fihristi (Cilt 1): Bursalı Mehmet Tahir*. Ankara: Bizim Büro Yayınları.
- Kurnaz, Cemal ve Tatçı, Mustafa. (2001). *Tuhfe-i Nâ'ilî: İnehânzâde Mehmed Nâil Tuman*. Ankara: Bizim Büro Yayınları.
- Kur'an-ı Kerim Meali*. (Tarih yok). (Diyanet İşleri Başkanlığı). (Erişim tarihi: 20.02.2017). <http://www.kuranikerim.com>. adresinden alındı.
- Küçüközyiğit, Uğur. (2014). “Hacı Bektaş Veli'nin Mesajı ve Bektaşiliğın Güçlenmesinde Etkili Olan Dinamikler”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 72, 227-239.
- Levend, Ağâh Sırrı. (1984). *Divan Edebiyatı: Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar* (4. Baskı). İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Maden, Fahri. (2015). “Yeniçerilik-Bektaşilik İlişkileri ve Yeniçeri İsyanlarında Bektaşiler”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 73, 173-202.
- Ocak, Ahmet Yaşar. (1992). “Bektaşilik”. *TDV İslâm Ansiklopedisi, c. 5*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 373-379.
- Oytam, M. Tevfik. (1970). *Bektaşiliğın İç Yüzü*. İstanbul: İstanbul Maarif Kitaphanesi.

- Özcan, Nuri. (1988). “Abdülkerim Efendi, Buhûrîzâde”. *TDV İslâm Ansiklopedisi, c. 1*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 251.
- Öztelli, Cahit. (1987). *Bektaşî Gülleri: Bektaşî-Alevî Şiirleri Antolojisi*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Pala, İskender. (1989). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü (Cilt I-II)*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Sâmî, Şemseddin. (2007). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Steingass, Francis Joseph. (2005). *A Comprehensive Persian-English Dictionary*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Tek, Recep. (2016). “Kul Himmet’in Şiirlerinde Alevî-Bektaşî İnanç Sisteminin Temellerine Dair Bazı Yansımalar”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi 77*, 271-290.
- Turan, Selami ve Çetin, Kâmile. (2010). “Bektaşî Şâirlerinden Râşid’in Şâh-ı Şehîdân Mersiyesi”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi 55*, 341-350.
- Yazıcı, Tahsin. (1998). “Haydariyye”. *TDV İslâm Ansiklopedisi, c. 17*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 35-36.
- Yok, Yazar. *Mecmû'a-i Eş'âr*. (T.y.). İstanbul: İstanbul Belediyesi. Atatürk Kitaplığı.